

Μνήμων

Τόμ. 2 (1972)

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΕΚΔΟΣΗ ΦΙΛΟΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΚΑΤΗΦΟΡΗ

doi: [10.12681/mnimon.156](https://doi.org/10.12681/mnimon.156)

ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΠΡΟΜΠΟΝΑ : 'Η συγγένεια Μακεδονικής και Μικη-
ναϊκής διαλέκτου • ΑΝΝΑΣ ΡΑΜΟΥ - ΧΑΨΙΑΔΗ : Οί 'Ικέται παρά
τοίς αρχαίοις Έλλησι • ΜΑΡΙΕΤΤΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ - ΣΙΜΟ-
ΠΟΥΛΟΥ : 'Η πολιτική και διπλωματική παρουσία του Κ. Ζωγράφου
στόν 'Αγώνα (1821 - 1827) • ΟΔΓΑΣ ΠΑΛΑΓΓΙΑ : Δυό νεο - αττικά
ήμιαργα στό 'Εθνικό Μουσείο • ΕΛΕΝΗΣ ΓΑΡΔΙΚΑ : 'Η ίδρυση του
Έλληνικού προξενείου τής Μάλτας (1827) • ΙΩΑΝΝΟΥ Γ. ΓΙΑΝΝΟ-
ΠΟΥΛΟΥ : Τά τσιφλίκια του Βελή πασά υιού του 'Αλή πασά • ΑΝ-
ΝΑΣ ΡΑΜΟΥ - ΧΑΨΙΑΔΗ : Πολιτικά μεταβολά τών Ροδίων από 404 -
351 π.Χ. • ΕΙΡΗΝΗΣ Ν. ΠΑΡΔΑΛΗ : Δύο Ναυτικά 'Ημερολόγια του
'Αγθνος • ΧΡΗΣΤΟΥ Κ. ΛΟΥΚΟΥ : 'Η περιοδεία του 'Ανδρέα Με-
ταξά στην Πελοπόννησο (1830) • ΑΛΕΞΑΝΔΡΑΣ ΠΙΕΤΑΛΑ : 'Αξιωμα-
τοχολ στην αλλη του 'Αλή πασά • ΔΕΣΠΟΙΝΑΣ ΚΑΤΗΦΟΡΗ : 'Ενέρ-
γειες του 'Ιωάννου Φιλήμονος για την έκδοση φιλοκαποδιστριακής εφη-
μερίδας. • ΙΩΑΝΝΟΥ Κ. ΠΡΟΜΠΟΝΑ : Τοπωνυμικά διασαφήσεις.

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΚΑΤΗΦΟΡΗ Δ. (1972). ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ ΦΙΛΟΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ. *Μνήμων*, 2, 273–296. <https://doi.org/10.12681/mnimon.156>

ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΙΛΗΜΟΝΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΕΚΔΟΣΗ ΦΙΛΟΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑΣ*

Ὁ Ἰωάννης Φιλῆμων γράφοντας γιὰ τὴ δημοσιογραφικὴ του σταδιοδρομία, μετὰ ἀπὸ πρόκληση τοῦ ἐκδότη τῆς ἐφημερίδας «Ἡ Ποικιλία τῆς Προόδου» Π. Σοφιανόπουλου, δὲν ἀναφέρει πουθενὰ τὶς ἐνέργειές του ἐπὶ Καποδίστρια γιὰ τὴν ἐκδοσὴ ἐφημερίδας¹. Καμμιά μνεῖα δὲν γίνεται ἐπίσης σὲ σειρὰ ἄρθρων, μὲ τὸ γενικὸ τίτλο «Ἱστορικὴ ἐξέτασις τῶν πολιτικῶν ἐφημερίδων τῆς Ἑλλάδος», τὰ ὁποῖα δημοσιεύθηκαν στὴν ἐφημερίδα του «Χρόνος»². Ἀλλὰ καὶ βιογράφοι του τίποτα σχετικὸ δὲν ἀναφέρουν³. Ἐν τούτοις, στὸ φάκελο 386 τοῦ Καποδιστριακοῦ Ἀρχείου, τὸ ὁποῖο

* Γιὰ τὴ σύνταξη τῆς μελέτης χρησιμοποιήθηκαν καὶ ἀνέκδοτες πηγές ποὺ βρίσκονται στὶς ἐξῆς ἀρχαιακὲς συλλογές :

1) Ἀρχεῖον Ἰονίου Γερουσίας. Καποδιστριακὸν Ἀρχεῖον, στὴν Κέρκυρα (= Ἀ ρ χ. Κ α π.).

2) Ἀρχεῖον Α (= Ἀ ρ χ. Α), στὸ Τμῆμα Χειρογράφων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος (= Ε Β Ε).

3) Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (= Γ Α Κ) : Ὑπουργεῖον Ἐσωτερικῶν (= Ὑπ. Ἐσωτ.), Γενικὴ Γραμματεία (= Γεν. Γραμμ.).

Ἡ παραπομπὴ στὰ ἔγγραφα σημειώνεται : α) μὲ τὸν ἀριθμὸ τοῦ φακέλου (= φ.) ὅπου εἶναι καταχωρημένα, β) μὲ τὸν ἀριθμὸ πρωτοκόλλου τοῦ ἐγγράφου, ὅπου ὑπάρχει, καὶ γ) μὲ τὸν ἀριθμὸ τοῦ φύλλου (= f.) ὅταν τὰ ἔγγραφα εἶναι ἀριθμημένα μέσα στὸ φάκελο.

Εὐχαριστῶ τὸν φίλο κ. Χρ. Λοῦκο γιὰ τὶς πολλὰ καὶ σωστὲς ὑποδείξεις του.

1. Ἐφημ. «Αἰών», ἀρ. 211 - 212 τῆς 24 Νοεμ. 1840.

2. Ἐφημ. «Χρόνος», ἀρ. 1 - 6 τῆς 1, 4, 7, 11, 14, καὶ 18 Μαΐου 1833.

3. Ἀ λ. Δ ε σ π ο τ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἰωάννης Φιλῆμων. Ἀγωνιστὴς - Δημοσιογράφος - Ἱστορικός, Ἀθῆναι 1967.—Σ. Ἀ ν τ ω ν ι ἄ δ ο υ, Ὁ τύπος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν καὶ κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Ὁθωνος, «Παρνασσός», τ. 13 (1971), σ. 406 - 411. Στὸς ἐπικήδειους τοὺς ὁποίους ἐκφώνησαν (2 Ἰαν. 1874) στὸ νεκρὸ τοῦ Ἰω. Φιλῆμονος ὁ Ἀλ. Κουμουνοῦρος καὶ ὁ Ἀθ. Γκ. Πετμεζᾶς δὲν ἀναφέρουν τίποτα σχετικὸ. Ὅλοι μνημονεῦουν τὶς ὑπηρεσίες ποὺ προσέφερε στὴ διάρκεια τοῦ Ἀγῶνα σὰν γραμματέας τοῦ Δημ. Ὑψηλάντη καὶ τῶν Μαυρομιχαλαίων καὶ ἀργότερα σὰν ἐκδότης τῶν ἐφημερίδων «Χρόνος» καὶ «Αἰών» (βλ. ἐφημ. «Αἰών», ἀρ. 2983 τῆς 9 Ἰαν. 1874).

βρίσκεται, όπως είναι γνωστό, στην Κέρκυρα, σειρά εγγράφων αναφέρεται σ' αυτές ακριβώς τις ενέργειές του. Σώζεται μάλιστα και τὸ σχέδιο προκηρύξεως γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας, ἡ ὁποία θὰ εἶχε τὸν τίτλο «Ὁ Εἰρηνικός»⁴. Οἱ εἰδήσεις, τὶς ὁποῖες παρέχουν τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ἐπιτρέπουν νὰ ἐπιβεβαιωθῆ καὶ νὰ τεκμηριωθῆ πληροφορία τοῦ ἱατροῦ, λόγιου καὶ δημοσιογράφου Ἀνδρέα Παπαδόπουλου - Βρετοῦ, τὴν ὁποία ἐμφανίζει σὰν «ἀνέκδοτον», καὶ ν' ἀποκρυπτογραφηθῆ τ' ὄνομα ἐπίδοξου ἐκδότῃ ἐφημερίδας, ποῦ δὲν ἤθελε προφανῶς ν' ἀποκαλύψῃ ὁ Λευκαδίτης λόγιος⁵.

Ὁ Ἄ. Παπαδόπουλος - Βρετὸς στὶς ἀναμνήσεις, ποῦ ἔγραψε καὶ δημοσίευσε γιὰ ν' ἀποκαταστήσῃ τὴ μνήμη τοῦ Κυβερνήτη, ἀνέφερε ὅτι μετὰ τὴν ἔκδοση τῶν πρώτων φύλλων τοῦ δημοσιογραφικοῦ ὄργανου τῆς ἀντιπολιτεύσεως, δηλαδὴ τοῦ «Ἀπόλλωνος»⁶, ὁ C.B. προθυμοποιήθηκε ν' ἀναλάβῃ τὴν ἔκδοση ἐφημερίδας στὸ Ναύπλιο, ἡ ὁποία θ' ἀνάγκαζε τὸν «Ἀπόλλωνα» νὰ σιωπήσῃ. Μὲ τὴ μεσολάβηση λοιπὸν τοῦ M.C., φίλου τοῦ Κυβερνήτη, ζήτησε οἰκονομικὲς διευκολύνσεις, μιὰ καὶ ὁ ἴδιος δὲν διέθετε τ' ἀπαιτούμενα χρήματα γιὰ τὰ καλύψῃ τὰ ἐξοδὰ τῆς.

Τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα δίνει ὁ Ἄ. Παπαδόπουλος-Βρετὸς γιὰ τὸν ἐπίδοξο ἐφημεριδογράφο, δηλαδὴ ὅτι καταγόταν ἀπὸ τὴν Κωσταντινούπολη, ὅτι ὑπηρετήσε στὸ στρατὸ τοῦ Ἄλεξ. Ὑψηλάντη καὶ ὅτι ἔφθασε στὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν καταστροφή τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος στὴ Μολδοβλαχία, δὲν συγκλίνουν ἀπόλυτα στὴν ταύτιση τοῦ C.B. μὲ τὸν Ἰω. Φιλήμονα. Γιατὶ ναὶ μὲν ὁ Φιλήμων καταγόταν ἀπὸ τὴν Κωσταντινούπολη, ἦταν πολὺ καλὰ ἐνήμερος τῆς καταστάσεως τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων καὶ τῶν πολιτικῶν ἀνταγωνισμῶν, τοὺς ὁποίους εὐφυῶς, χάρι καὶ στὴν παιδεία του, εἶχε ἐπισημάνει καὶ χαρακτηρίσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ Ἀγώνα⁷, ἀλλὰ, ἀπ' ὁ-

4. Ἄ ρ χ. Κ α π., φ. 386.

5. A. P a p a d o p o u l o s - V r e t o s, Mémoires biographiques - historiques sur le Président de la Grèce le Comte Capodistrias, τ. 2, Paris 1837, σ. 194.

6. Γιὰ τὸ χαρακτῆρα τῆς ἐφημερίδας αὐτῆς βλ. Χ ρ. Κ. Λ ο ὄ κ ο υ, Ἡ δίδωξη τῆς ἐφημερίδας «Ὁ Ἀπόλλων», «Ἐραμιστής», τ. 9 (1971), σ. 200 - 218. Ἀντίθετα, πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι κι' αὐτὸς ἀκόμα ὁ Αὐστριακὸς ἱστορικὸς A. Prokesch - Osten, πολιτικὸς σύμβουλος τῆς αὐστριακῆς μοίρας Αἰγαίου καὶ μετέπειτα πρεσβευτῆς, ἔγραψε ὅτι οἱ ἀρθρογράφοι τοῦ «Ἀπόλλωνος» ἦταν ἐμπαθεῖς καὶ ψευδολόγοι (Ἄ ν τ. Π ρ ὀ κ ε ς - Ὁ σ τ ε ν, Ἱστορία τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους ἐν ἔτει 1821 καὶ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου διπλωματικῶς ἐξεταζομένη, μετάφρ. Γ. Ἐμμ. Ἀντωνιάδου, τ. 2, Ἀθήναι 1869, σ. 482, 496). Σχετικὰ μὲ τὴν ἐφημερίδα αὐτὴ βλ. καὶ C. M. W o o d h o u s e, Capodistrias. The Founder of Greek Independence, London 1973, σ. 477.

7. Ἐνδεικτικὴ στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι κριτικὲς σημειώσεις του μὲ τίτλο «Αἱ προκαταρκτικαὶ αἰτίαι τῆς ἐπιδρομῆς καὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν Πε-

σο γνωρίζω τουλάχιστον, δὲν εἶχε ὑπηρετήσει στὸ στρατὸ τοῦ Ἄλ. Ὑψηλάντη.

Ἡ ἀνακριβὴς αὐτὴ πληροφορία θὰ δυσκόλευε τὴν ἀποκάλυψη τῆς ταυτότητας τοῦ C.B., ἐὰν δὲν ἦταν δυνατὴ ἡ διασταύρωση τῶν εἰδήσεων τοῦ Ἄ. Παπαδόπουλου-Βρετοῦ μὲ ἐκεῖνες τὶς ὁποῖες παρέχει τὸ Καποδιστριακὸ Ἀρχεῖο. Καὶ τοῦτο, γιατί, ὅπως γνωρίζομε, ὁ Φιλῆμων ἀφότου ἐφθασε ἀπὸ τὴν Κωσταντινούπολη στὴν Πελοπόννησο, βρισκόταν στὴν ὑπηρεσία προσώπων, τὰ ὁποῖα ἐπὶ Καποδίστρια εἶχαν πλέον προσχωρήσει στὴν ἀντιπολίτευση ἢ ἐμφανίζονταν ἀπλῶς δυσαρεστημένα κατὰ τοῦ Κυβερνήτη. Συγκεκριμένα, ἀπὸ τὸ 1821 προσκολλήθηκε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη, μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ ὁποῖου συνδεόταν ἀπὸ παλιά. Ἀπὸ τὸ 1825 μῆκε στὴν ὑπηρεσία τῶν Μαυρομιχαλαίων, γιὰ νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ πάλι κοντὰ στὸ Δ. Ὑψηλάντη, ἀρχηγὸ τότε τοῦ στρατόπεδου Ἄνατολ. Ἑλλάδος, σὰν γραμματέας τοῦ ἐπιτελείου του, μὲ ἐπίσημο διορισμὸ (11 Μαρτ. 1828) τῆς Κυβερνήσεως ⁸.

Δὲν ἔχω πληροφορίες γιὰ τὴ δραστηριότητά του, οὔτε γιὰ τὴν πολιτικὴ του τοποθέτηση στὰ κρίσιμα τελευταῖα χρόνια τῆς διακυβερνήσεως τοῦ Καποδίστρια, ὅταν ἡ ἀντιπολίτευση ὀργανωμένη πέρασε στὴν ἐπίθεση. Ὁ ἴδιος ἀργότερα, στηλιτεύοντας τὴν ἀντικαποδιστριακὴ πατρία, ἔγραψε ὅτι δὲν ἔλαβε μέρος «εἰς τὰ πολιτικὰ τοῦ ἔθνους καθ' ὅλας τὰς περιοδικὰς μεταβολὰς» καὶ ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξε «ὄπαδὸς ὁποιοῦδήποτε φρονήματος»⁹. Ἄλλοι ὅμως ὁμολογοῦν ὅτι συμμερίζονταν τὶς ἀντικυβερνητικὲς ἀπόψεις τοῦ Δ. Ὑψηλάντη καὶ τῶν Μαυρομιχαλαίων καὶ ὅτι ἄλλαξε προσανατολισμὸ ἀπὸ τὸ 1830, ἀφότου «*γνώρισε καλύτερα τὰ πράγματα*»¹⁰. Φαίνεται λοιπὸν

λοπόννησον» πού ἔγραψε τὸ Νοέμβριο τοῦ 1822. Τὰ γεγονότα πού σχολίαζε ἦταν ἡ πρώτη διάλυση τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ σώματος καὶ οἱ πρῶτες ἐνδοκυβερνητικὲς προστριβές, οἱ ὁποῖες ἐκδηλώθηκαν μὲ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Δράμαλη (Δ. Π ε τ ρ α κ ά κ ο υ, Κοινοβουλευτικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τ. 1, Ἀθήναι 1935, σ. 303 - 304).

8. ΓΑΚ. Γεν. Γραμμ. φ. 30, ἔγγρ. 288/11 Μαρτ. 1828.

9. Ἐ π ι σ τ ο λ ῆ τοῦ Κυρίου Α. Θ. Δημητρίου Πρὸς τὸν εἰς Τριέστιον Κύριον *** Ἐκ Πετσῶν 15/27 Ὀκτωβρίου 1831, σ. 1. Στὸ 40σέλιδο τοῦτο φυλλάδιο ὁ καλυπτόμενος ὑπὸ τὴν ἀνωνυμία Φιλῆμων ὑπερασπίζεται τὸ ἔργο τοῦ Καποδίστρια καὶ ἀποκαλύπτει τὸν πραγματικὸ χαρακτῆρα τῶν ἀντιπολιτευομένων. Ἰδιαίτερα κατηγορεῖ τοὺς Μανιάτες, Ὑδραῖους, Συριανοὺς, Φαναριώτες καὶ τὸν Ἀδ. Κοραή. Λεπτομέρειες γιὰ τὸ φυλλάδιο αὐτὸ βλ. Ἀ π. Β. Δ α σ κ α λ ά κ η, Κοραῆς καὶ Καποδίστριας. Οἱ κατὰ τοῦ Κυβερνήτου λίβελλοι, Ἀθήναι 1957, σ. 50 καὶ 103 κ.έ.

10. Ἐφῆμ. «Αἰών», ἀρ. 205 τῆς 30 Ὀκτ. 1840. Ὁ Φιλῆμων ἔκαμε τὴ δήλωση αὐτὴ μετὰ τὴ δημοσίευση στὴν ἐφημερίδα «Ἀθηνᾶ» ἀπὸ τὸν Ἐμμ. Ἀντωνιάδη ἐπιστολῆς του τοῦ 1830. Μὲ τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ πού, ὅπως ἀναφερόταν, βρισκόταν στὰ

ὅτι ὁ Φιλῆμων δὲν ἐκδήλωσε τὴ συμπάθειά του στὸ καποδιστριακὸ καθεστῶς κι' ἐξακολουθοῦσε, τουλάχιστον μέχρι τὴς ἀρχῆς τοῦ 1831, νὰ ἔχη τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν Μαυρομιχαλαίων. Μάλιστα ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης τὸν ἐμφανίζει πρόθυμο νὰ συμπράξῃ μὲ τὸν Πετρόμπεη γιὰ τὴν καλύτερη ὀργάνωση τῆς ἀντιπολιτεύσεως στὴ Μάνη. Ἐναφέρει συγκεκριμένα ὅτι, ὅταν ὁ Πετρόμπεης ἔφευγε γιὰ τὴ Μάνη, ἡ ὁποία βρισκόταν σ' ἐπαναστατικὸ ἀναβρασμό, ἀποφασισμένος (*νὰ συστήσῃ ἐκεῖ μίαν τυπογραφίαν*) γιὰ τὴ διαφώτιση τῆς κοινῆς γνώμης ἀναφορικὰ μὲ τὴς παρανομίες τοῦ Καποδίστρια, *ἔσυμφώνησε μὲ τὸν Ἰωάννη Φιλῆμονα, ἄνθρωπον εὐεργετημένον παρ' αὐτοῦ, πιστὸν καὶ ἐπιστήθιον φίλον του... νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ τότε ἢ κατόπιν, νὰ συντάτῃ ἄρθρα τῆς ἐφημερίδος ὡς πεπαιδευμένος*)¹¹. Καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Πετρόμπεης ἔφυγε (Ἰαν. 1831) ἀπὸ τὸ Ναύπλιο μὲ τὸ πλοῖο τοῦ δυσαρεστημένου μὲ τὸν Καποδίστρια Σκώτου ἱστορικοῦ Th. Gordon καὶ ὅτι συνελήφθη τελικὰ στὴ Γλαρέντζα καὶ ὀδηγήθηκε στὴς φυλακές¹². Ὑπεύθυνο γιὰ τὴν σύλληψή του θεώρησαν τότε οἱ φίλοι τῶν Μαυρομιχαλαίων, καὶ ἰδιαίτερα ὁ Κ. Δεληγιάννης, τὸν Φιλῆμονα, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε φύγει γιὰ τὴ Μάνη, ὅπως εἶχε συμφωνήσει μὲ τὸν Πετρόμπεη καὶ εἶχε λάβει προκαταβολικά, σὰν ἐπισφράγιση τῆς συμφωνίας τους, ἓνα χρηματικὸ ποσόν, ἀλλὰ *«πῆγε τὴν ἐπιούσαν καὶ ἐπρόδωκε τὸ μυστήριον τῆς ἀναχωρήσεώς του εἰς τὸν Κυβερνήτην...»*¹³

Οἱ πληροφορίες τοῦ Κ. Δεληγιάννη ὅτι ὁ Φιλῆμων συμφώνησε μὲ τὸν Πετρόμπεη νὰ τὸν βοηθήσῃ στὴν ἄσκηση ἀντιπολιτεύσεως καὶ ὅτι τελικὰ ὑπαναχώρησε καὶ ἔγινε καταδότης, δὲν φαίνονται βέβαιοι. Τὸ ὅτι τοῦ ἔγινε τέτοια πρόταση θεωρεῖται βέβαιο, γιὰ τὸ ἴδιος ἔγραφε ὅτι ὁ Πετρόμπεης ἐπιζήτησε (*νὰ δώσῃ ἐμψύχωσιν καὶ μορφήν διὰ τοῦ καλάμου εἰς τὸ κίνημα τοῦ Λιμενίου...*)¹⁴. Ἀπ' ὅσο γνωρίζω, ἡ πληροφορία ὅτι οἱ

χέρια τοῦ Ἄ. Κουμουδουράκη, ὁ συντάκτης τῆς Φιλῆμων ἐμφανιζόταν ὑπέρμαχος τῆς οἰκογένειας τῶν Μαυρομιχαλαίων, ποὺ διῶκονταν ὑπὸ «ἐνὸς ἐνασχολομένου εἰς μὴν τὴν εἰσαγωγὴν καὶ στερέωσιν τοῦ δεσποτισμοῦ» (ἐφημ. «Ἀθηνᾶ», ἀρ. 752 τῆς 21 Σεπτ. 1840). Ἡ ἴδια ἐπιστολὴ τοῦ Φιλῆμονος δημοσιεύθηκε μὲ ἀνάλογα σχόλια καὶ μὲ τὸν τίτλο «Ἐνθύμησις περὶ τοῦ κινήματος τοῦ Γερουσιαστοῦ Π. Μαυρομιχάλου» στὴν ἐφημερίδα «Ὁ Φίλος τοῦ Λαοῦ» (ἀρ. 76 τῆς 26 Σεπτ. 1840).

11. Κ α ν. Δ ε λ η γ ι ἄ ν η, Ἐπονημονεύματα, στή σειρά : «Ἐπονημονεύματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21», ἀρ. 18, Ἀθῆναι 1957, τ. 3, σ. 215.

12. Σχετικὰ μὲ τὸ χαρακτῆρα τῆς διαμάχης τῶν Μαυρομιχαλαίων καὶ τοῦ Καποδίστρια καὶ σχετικὰ μὲ τὰ γεγονότα ποὺ ἀκολούθησαν τὴν ἀνταρσία στὴ Μάνη βλ. C. M. Woodhouse, ἔ. ἀ., σ. 387, 393, 479 - 480.

13. Κ α ν. Δ ε λ η γ ι ἄ ν η, ἔ. ἀ., τ. 3, σ. 215.

14. Ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίου Α. Θ. Δημητρίου..., σ. 17. Βέβαια ὁ Φιλῆμων ἔκρινε ἐντελῶς περιττὴ τὴ διαφώτιση τῶν κατοίκων τῶν νοτίων ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου μὲ τὸν τύπο, γιὰ τὸ αὐτοὶ «ἤξευραν τὰς αἰτίας καὶ τοὺς σκοποὺς αὐτῶν τῶν κινήματων καὶ δὲν εἶχον χρεῖαν τοῦ νὰ ὀδηγηθῶσιν ἀπ' ἄλλους, ἢ καὶ Ἐφημερίδας...» (ἔ. ἀ., σ. 20).

Μαυρομιχαλαῖοι εἶχαν τὴν πρόθεση νὰ ἐκδόσουν ἐφημερίδα παρέχεται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κ. Δεληγιάννη, ἄνθρωπο τοῦ ἄμεσου περιβάλλοντός τους, μόνο ἀπὸ τὸν Φιλήμονα, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐπιλεγῆ συντάκτης τῆς.

Ἐπιπλέον ὅμως κι' ἄλλη μαρτυρία, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ σὰν ἐνδειξη ὅτι ἐγιναν προτάσεις στὸν Φιλήμονα ν' ἀναλάβῃ τὴν ἔκδοση ἐφημερίδας τοῦ Πετρόμπεη: Ὁ ἀνώνυμος συντάκτης τῆς «Ἐπιστολῆς... ἐκ Σαλαμίνας...», ἀνασκευάζοντας τὴν «Ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίου Α.Θ. Δημητρίου...», ἀνέφερε γιὰ τὸ συγγραφέα τῆς: «...ἀλλὰ ποῦ δὲν καταντᾷ ὅστις ἐνοικίασεν ἀπαξ τὸ κοινὸν τοῦ εἰς τὸν ἄλλον;»¹⁵ Ὁ ὑπαινιγμὸς αὐτὸς εἶναι σαφής, ἀπ' ὅσο μπορῶ νὰ ἐλέγξω, καὶ ἀποκαλυπτικὸς γιὰ τὶς σχέσεις τοῦ Φιλήμονος μὲ τοὺς Μαυρομιχαλαίους. Βασίζεται δὲ σὲ πληροφορία τὴν ὁποία ὁ ἐπιστολογράφος τῆς Σαλαμίνας θὰ εἶχε ἀπὸ πρόσωπα τῆς ἀντιπολιτεύσεως.

Συνάγεται λοιπὸν ὅτι ὁ Πετρόμπεης, ζητώντας ἄνθρωπο μορφωμένο καὶ ἐμπιστο στὸν ὁποῖο θ' ἀνέθετε τὴν ἔκδοση ἐφημερίδας, ἀπευθύνθηκε στὸ Φιλήμονα, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴ διάλυση τοῦ στρατεύματος παρέμενε ἀργὸς στὸ Ναῦπλιο¹⁶. Ὡστόσο, φαίνεται ἀπίθανο νὰ δέχθηκε ὁ Φιλήμων τὴν πρότασή του, γιατί, σύμφωνα μὲ τὴν ὁμολογία του, εἶχε πλέον τοποθετηθῆ πολιτικὰ στοὺς κυβερνητικούς. Τοῦτο ἄλλωστε ἀποδεικνύεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν προθυμία τὴν ὁποία ἔδειξε μετὰ ἀπὸ λίγο νὰ συμπράξῃ ἐνεργῶς ἐναντίον τῆς ἀντιπολιτεύσεως μὲ τὴν ἔκδοση φιλοκυβερνητικῆς ἐφημερίδας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐκθεση τὴν ὁποία μετὰ ἀπὸ λίγους μῆνες ὑπέβαλε, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι¹⁷, στὸν Καποδίστρια ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἀνώμαλη ἐσωτερικὴ πολιτικὴ κατάσταση καὶ τὸν τρόπο θεραπείας τῆς¹⁸. Στὴν ἐκθεσή του αὐτὴ δὲν κατέκρινε βέβαια μὲ τὴν ἴδια αὐστηρότητα, ὅπως ἔκανε ἀργότερα, τοὺς Μαυρομιχαλαίους, γιατί ὑπεύθυνη γιὰ τὶς ταραχὲς στὴ Μάνη

15. Ἐπιστολὴ σταλεῖσα ἐκ Σαλαμίνας ἀπὸ φίλου πρὸς φίλον διατρίβοντα εἰς Παρίσια, 1831 Δεκεμβρίου 8, σ. 52. Τὸ 56σέλιδο φυλλάδιο τοῦτο γράφηκε σ' ἀπάντησιν τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ Κυρίου Α. Θ. Δημητρίου.... Ὁ ἀνώνυμος συντάκτης τῆς ἀνασκευάζει ὅσα ὁ Φιλήμων ἔγραψε γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τοῦ Καποδίστρια καὶ κατηγορεῖ μὲ τὴν ἴδια φρασεολογία τοῦ «Ἀπόλλωνος» τὸ καποδιστριακὸ καθεστῶς. Λεπτομέρειες καὶ γιὰ τὸ φυλλάδιο τοῦτο βλ. Ἄ π. Β. Δ α σ κ α λ ἄ κ η, ἔ. ἄ., σ. 104.

16. Ὁ Φιλήμων ὑπῆρέτησε στὸ ἐπιτελεῖο τοῦ Δ. Ὑψηλάντη ἀπὸ τὸν Μάρτιο 1828 μέχρι τὸ τέλος τῶν ἐπιχειρήσεων στὴν Ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Εἶναι δὲ γνωστὲς οἱ ὑπηρεσίες του γιὰ τὴν ὑπογραφή τῆς ἑλληνοτουρκικῆς συνθήκης ἡ ὁποία ἀκολούθησε τῆ μάχῃ τῆς Πέτρας (βλ. Ἄ λ. Δ ε σ π ο τ ο π ο ὑ λ ο υ, ἔ. ἄ., σ. 7 - 10).

17. Ν. Κ α σ ο μ ο ὄ λ η, Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων 1821 - 1833, ἔκδ. Γιάννη Βλαχογιάννη, τ. 3, Ἀθῆναι 1942, σ. 421.

18. Τὴν ἐκθεση αὐτὴ ποῦ ἔχει μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς πληροφορίες ποῦ δίνει θὰ δημοσιεύσω μὲ ἄλλη εὐκαιρία.

θεωρούσε κυρίως την άστοχη πολιτική του Προσ. Διοικητή Ίακ. Κορνηλίου¹⁹. Έν τούτοις τὸ γεγονός ὅτι δὲν ἔβρισκε λόγους πὸν νὰ δικαιολογῶν τὰ κινήματα τῆς «Μαυρομιχαλικῆς οἰκογένειας» ἀποτελεῖ ἔνδειξη τῆς διαστάσεώς του μ' αὐτή.

Μποροῦμε λοιπὸν νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι οἱ πολιτικὲς πεποιθήσεις τοῦ Φιλήμονος, οἱ ὁποῖες ἀποσαφηνίζονται τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1831 μὲ τὴν «Ἐπιστολή» του καὶ οἱ ὁποῖες ἀσφαλῶς δὲν διαμορφώθηκαν μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη γιὰ νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα ἀγανακτήσεως, δὲν τοῦ ἐπέτρεπαν τὴν προσχώρησή του σ' ἓνα κίνημα, τὸ ὁποῖο θεωροῦσε ὅτι στρεφόταν κατὰ τῆς εὐνομίας, καὶ ἀπέρριψε τὶς προτάσεις τοῦ Πετρόμπεη γιὰ σύμπραξη.

Ἡ πληροφορία τοῦ Κ. Δεληγιάννη ὅτι ὁ Φιλήμων κατέδωσε τὸν Πετρόμπεη δὲν εἶναι ἀκριβής. Τὸ γεγονός ὅτι χρησιμοποιήθηκε ἀπὸ τὸ διοικητὴ Κορινθίας Ἀναγνώστη Κοντάκη σὰν μεσολαβητής, γιὰ νὰ πείσῃ τὸν Πετρόμπεη νὰ ἐπανέλθῃ στὴ θέση τοῦ γερουσιαστῆ, ἀποκλείει τέτοιο ἔνδεχόμενο²⁰. Ὁ χαρακτηρισμὸς του σὰν καταδότη θὰ προήλθε ἀπὸ τοὺς φίλους τῶν Μαυρομιχαλαίων, οἱ ὁποῖοι στὴν ἀναζήτησή τους γιὰ τὸν ὑπεύθυνο τῆς καταγγελίας τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Πετρόμπεη, θὰ νόμισαν ὅτι τὸν βρῆκαν στὸ πρόσωπο τοῦ Φιλήμονος. Αὐτὸς γνώριζε τὰ σχέδια τοῦ Πετρόμπεη κι' αὐτὸς ἐκδηλώθηκε σὰν φιλοκυβερνητικός. Ἐπειτα ὁ Κ. Δεληγιάννης πιθανῶς νὰ μὴ ἐπαναλάμβανε στ' ἀπομνημονεῦματά του διάδοξη ἢ πληροφορία γνωστὴ στὴν ἐποχὴ τῶν ἱστορούμενων γεγονότων, ἀλλὰ νὰ διατύπωνε τὸ 1856 γνώμη του, ἢ ὁποῖα διαμορφώθηκε μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου,

19. Τὴν ἴδια ἄποψη εἶχε καὶ ὁ Ν. Κασμοῦλης, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἔγραφε ὅτι οἱ Μαυρομιχαλαῖοι δὲν ἀνέχονταν «νὰ τοὺς <κατὰ>διώκῃ ἓνας <πρώην> ; > ὑπηρέτης τῆς οἰκογενείας των, ὁ Κορνήλιος...» (Ν. Κασμοῦλης, ἔ. ἀ., τ. 3, σ. 347 - 348 καὶ 361). Φυσικὰ εἶναι εὐνόητο ὅτι πέρα ἀπὸ τὶς αἰτιολογίες τὶς ὁποῖες προβάλλουν ὁ συγγραφέας καὶ ὁ ἐκδότης τῶν «Ἐνθυμημάτων» θέλοντας νὰ ἐρμηνεύσουν τὴ διάσταση τῶν Μαυρομιχαλαίων μὲ τὸν Καποδίστρια (ἔ. ἀ., τ. 3, σ. 444 - 447), πρέπει νὰ ζητήσῃ κανένας τὰ βαθύτερα αἷτια. Πιθανὸν ἢ ρήξῃ αὐτὴ νὰ εἶναι τὸ τυπικὸ ἐπακόλουθο τῆς ἀπόπειρας καταλύσεως ἑνὸς φεουδαρχικοῦ καθεστώτος μὲ τὴ μορφή πὸν εἶχε στὴ Μάνη.

20. Ἄ ν α γ ν. Κ ο ν τ ἄ κ η, Ἀπομνημονεῦματα, στὴ σειρά : «Ἀπομνημονεῦματα Ἀγωνιστῶν τοῦ 21», ἀρ. 11, Ἀθήναι 1957, σ. 73. Σύμφωνα μετὰ τὴν πληροφορία τοῦ Μακρυγιάννη ἢ συμφιλίωση τοῦ Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη μὲ τὸν Καποδίστρια δὲν πραγματοποιήθηκε ἐξ αἰτίας τῆς παρεμβάσεως τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλων φιλοκυβερνητικῶν, οἱ ὁποῖοι ἔφθασαν στὸ σημεῖο ν' ἀπειλήσουν τὸν Κυβερνήτη (βλ. Ἀρχεῖον τοῦ στρατηγοῦ Ἰωάννου Μακρυγιάννη, ἐκδ. Ἰω. Βλαχογιάννη, τ. 2., Ἀθήναι 1907, σ. 264). Ἐν τούτοις, οἱ διαφορὲς πὸν τοὺς χώριζαν ἦταν τόσο καταλυτικὲς, ὥστε χωρὶς τὴν ἀπαιτούμενη χρονικὴ διαδικασία τίποτε δὲν θὰ μποροῦσε νὰ γεφυρώσῃ ὀριστικὰ τὶς ἀντίστροφες ροπὲς ἢ, καλύτερα, τοὺς δύο κόσμους πὸν ἐκπροσωποῦσαν.

ὅταν ὁ Φιλήμων ἦταν πλέον γνωστὸς γιὰ τὴν πίστη του στὴ μνήμη τοῦ Καποδίστρια καὶ μαχητικὸς ὁπαδὸς τοῦ ρωσικοῦ κόμματος, ὅπου εἶχαν προσχωρήσει οἱ Καποδιστριακοί.

Ἔτσι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ θεωρήσουμε βέβαιη τὴν ὁμολογία τοῦ Φιλήμονος, ὅτι μετὰ τὸ 1830 μεταστράφηκε πολιτικὰ ὑπὲρ τοῦ Κυβερνήτη, μεταστροφή ἡ ὁποία ὑπῆρξε ὀριστική καὶ ἐκδηλώθηκε ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ «Χρόνου» ἀρχικὰ καὶ τοῦ «Αἰῶνος» ἀργότερα μὲ τὰ μαχητικὰ ἄρθρα του ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς μνήμης τοῦ Καποδίστρια²¹. Ἄλλωστε, ἂν παρακολουθήσῃ κανένας τὶς πολιτειολογικὲς του ἀπόψεις, θὰ πεισθῇ ὅτι ὁ Φιλήμων δὲν βρισκόταν σ' ἀντίθεση μὲ τὸ καποδιστριακὸ καθεστῶς.

Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι θεωροῦσαν ὅτι ὁ Καποδίστριας παραβίαζε τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτη καὶ ἀπαιτοῦσαν τὴν ἄμεση ψήφιση συντάγματος γιὰ νὰ περιορισθῇ ἡ δεσποτική ἐξουσία του. Εἶναι ὅμως γνωστὸ ποιά ἦταν ἡ μορφή τοῦ ταξικοῦ ἀνταγωνισμοῦ στὴν περίοδο αὐτὴ καὶ ποιά ἦταν τὰ πραγματικὰ ἐλατήρια τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἡ ὁποία ἐκπροσωποῦσε τὴν ἀγροτική φεουδαρχία, τὴν ἀναφαινόμενη ἀστική τάξη καὶ ἰδιαίτερα τοὺς κεφαλαιούχους. Ἡ ἀντιπολίτευση ἐπιδίωκε, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, τὴν ἀποκατάσταση τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ καὶ τὴν ἐπανάκτηση τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας διὰ τοῦ ἀντιπροσωπευτικοῦ συστήματος, ἀφοῦ μὲ τὴν κατοχὴ τοῦ πλούτου θὰ ἀσκοῦσε ἐπίδραση στὸν ἐκλογικὸ μηχανισμό καὶ θὰ *«κωβερνοῦσε τὴν Κυβέρνηση»*. Ἐνισχυμένη ἀπὸ τὶς Μεγάλες Δυνάμεις Ἄγγλία καὶ Γαλλία²², βρῆκε ἰδεολογικὸ ὄπλο-στάσιο στὰ φιλελεύθερα κηρύγματα τῆς Ἰουλιανῆς ἀντιμοναρχικῆς ἐπαναστάσεως, τὰ ὁποία ἔφεραν νέοι σπουδασμένοι στὴ Δύση, καὶ *«φεκάνιζε»*

21. Τὸ 1840 μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐκδόσεως τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Καποδίστρια ὁ Φιλήμων ἀφιέρωσε στὴ μνήμη του ἄρθρο μὲ τίτλο «Ὁ Ἰ. Ἀ. Καποδίστριας» (ἐφημ. «Αἰών», ἀρ. 187 τῆς 11 Αὐγ. 1840). Τοῦτο ἔδωσε ἀφορμὴ στὴν ἀναμόχλευση παλιῶν παθῶν. Ὁ Ἐμμ. Ἀντωνιάδης σὲ ἄρθρο του μὲ τίτλο «Ὁ Ἰ. Καποδίστριας» κατέκρινε τὴν πολιτικὴν τοῦ Κυβερνήτη καὶ τὰ λάθη του (ἐφημ. «Ἀθηνᾶ», ἀρ. 742 τῆς 17 Αὐγ. 1840). Ἀνάλογα σχόλια δημοσιεύθηκαν στὸν «Φίλο τοῦ Λαοῦ» (ἀρ. 63 τῆς 15 Αὐγ. 1840) καὶ στὸν «Ταχυδρόμο» (ἀρ. 37 τῆς 18 Αὐγ. 1840). Μετὰ τὰ δημοσιεύματα αὐτὰ ὁ Φιλήμων σὲ μακροσκελὲς ἄρθρο του μὲ τίτλο «Αἱ περὶ τοῦ Κυβερνήτου συκοφαντίαι», τὸ ὁποῖο κάλυψε ὀλόκληρο σχεδὸν τὸ 4σέλιδο φύλλο τῆς ἐφημερίδας του, ἀνασκεύαζε τὶς κατηγορίες τῶν ἄλλων ἐφημερίδων μὲ επιχειρήματα καὶ ἐξυμνοῦσε τὸ ἔργο τοῦ Καποδίστρια (ἐφημ. «Αἰών», ἀρ. 191 τῆς 25 Αὐγ. 1840).

22. Ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ ἄρνησή τους γιὰ τὴ δανειοδότηση τῆς κυβερνήσεως τοῦ Καποδίστρια, ποὺ σκοπὸ εἶχε τὴν ἀποδυνάμωσή της καὶ τελικὰ τὴν κατάλυσή της (βλ. D. C. Fleming, John Capodistrias and the Conference of London (1828 - 1831), Thessaloniki 1970, σ. 127 κ. ἄλ.—C. M. Woodhouse, ἔ. ἄ., σ. 406 - 408, 445 - 456).

τὸ λαὸ μὲ τὴν ἀπατηλὴ λέξι «*σύνταγμα*»²³. Ἡ διάλυση τοῦ μύθου τοῦ Μεσσιανισμοῦ, ποὺ ἄφησε νὰ φανοῦν οἱ δυσχέρειες τοῦ Καποδίστρια ν' ἀποκαταστήσῃ τις ἐξαρθρωμένους ἀπὸ τὸν πόλεμο ἐμπορικὲς καὶ ἀγροτικὲς σχέσεις καὶ ἰδιαίτερα ἡ ἀδυναμία του νὰ ἱκανοποιήσῃ τις δίκαιες ἀπαιτήσεις τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν ἢ τις παράλογες τῶν Μαυρομιχαλαίων, διόγκωνε τὴν ἀντίδραση ἐναντίον του. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι κατόρθωσαν νὰ ἐμφανίσουν τὸν κοινοβουλευτισμὸ σὰν μόνη διέξοδο ἀπὸ τὰ δεινὰ καὶ παρέσυραν τὸ λαὸ μὲ τις λαοκρατικὲς τοὺς ἐπαγγελίες. Ὁ Καποδίστριας ἀναμφισβήτητα ἀσκούσε δεσποτικὴ πολιτικὴ. Ἐξίστου ἀληθινὸ ὅμως εἶναι ὅτι εἰλικρινὰ πίστευε πὼς αὐτὸ ὑπαγόρευαν τὰ καλῶς ἐννοούμενα συμφέροντα τοῦ νεοσύστατου καὶ ὑπὸ διάπλαση κράτους²⁴. Γνώριζε τὴν καπηλεία τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν ποὺ εἶχε γίνεῖ στὸ παρελθὸν καὶ σὰν προϋπόθεση τῆς ἀσκήσεως ἀπὸ τὸ λαὸ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ του δικαιώματος ἐπιδίωκε τὴν ἀπαλλαγὴ του ἀπὸ τὴν καταδυνάστευση τῶν ἰσχυρῶν καὶ τὴν πνευματικὴ του ἀνάπτυξη²⁵. Τοῦτο θὰ πραγματοποιιόταν ἀπὸ τὴ μιὰ μὲ τὴ διανομὴ τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, ἀπὸ τὴν ἄλλη μὲ τὴν ἴδρυση σχολείων. Διαποτισμένος ἀπὸ τὸν οὐμανισμὸ τοῦ Διαφωτισμοῦ θεωροῦσε τὸν ἑαυτὸ του ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ἐημερία τῶν μεσαίων τάξεων καὶ τὴν προστασία τοῦ μέσου πολίτη²⁶. Ἔτσι θεωροῦσε τοὺς πρόκριτους, τοὺς στρατιωτικοὺς ἡγέ-

23. Ἄντ. Πρόκες - Ὁστεν, ἔ. ἀ., τ. 2, σ. 481.

24. Δ. Πετρακάκου, ἔ. ἀ., τ. 1, σ. 408. Μερικοὶ κρίνοντας τὴν πολιτικὴ τοῦ Καποδίστρια ὑποστηρίζουν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ βασιστήσῃ σὲ μιὰ τάξη. Σὲ ποιά ὅμως; Στὴν τάξη τῶν γαιοκτημόνων, ποὺ βρισκόνταν σ' ἀντίθεση μὲ τὸ λαὸ, ποὺ ταυτιζόνταν στὴ συνείδησή του μὲ τοὺς Τούρκους φοροεισπράκτορες καὶ ποὺ κρατώντας τὴ γῆ ἐκμεταλλεύονταν τὸν ἀπλὸ καλλιεργητὴ; Στὴ μεγαλοαστικὴ, τὴν ὁποία ἐκπροσωποῦσαν οἱ Κουντουριώτες, ποὺ εἶχε τὰ τυπικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος, ποὺ, ἂν θυμηθῶμε τὴ στάση της στὴν ἔναρξη τοῦ Ἀγῶνα, καθόλου προοδευτικὴ ἦταν καὶ ποὺ εἶχε ἤδη δηλώσει τὴν ὑποτελεία της στὸν ξένο παράγοντα; (βλ. καὶ J. A. Petropoulos, *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece, (1833 - 1843)*, Princeton 1968, σ. 35). Ὁ Καποδίστριας δυσπιστοῦσε, ὅπως δυσπιστοῦσε καὶ στὴν τάξη τῶν στρατιωτικῶν. Ἀφιερῶθηκε, ὅπως θὰ γίνῃ λόγος, στὴν ἐξυπηρέτηση τοῦ λαοῦ καὶ βασίσθηκε σ' αὐτόν. Γιὰ νὰ ὑποτάξῃ ὅμως τις ἀντίρροπες δυνάμεις, νὰ μὴ παρασυρθῇ σὲ συνεχεῖς κομματικοὺς διαπληκτισμοὺς, ποὺ θὰ ζημίωναν τὸ δημιουργικὸ του ἔργο καὶ θὰ μείωναν τὸ κύρος τοῦ ὀνόματός του, βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ ἐμφανισθῇ σὰν δεσπότης (βλ. Τ. Ν. Πιπινέλη, *Πολιτικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως, Παρίσιος 1927, σ. 199*).

25. Ὅπως ὀρθὰ παρατηρεῖ ὁ C. M. Woodhouse (ἔ. ἀ., σ. 508), ἀπὸ τὴ μελέτη τῆς ἀλληλογραφίας του δὲν μαρτυρεῖται καμμιά ὑπαναχώρηση ποὺ νὰ προδίδῃ ἀσυνέπεια στὶς συνταγματικὲς του ἀπόψεις, ὅπως τις εἶχε διατυπώσῃ ὑποδεικνύοντας συνταγματικούς θεσμοὺς γιὰ τὴν Ἑλβετία (1813 - 1814) ἢ τὰ Ἐπτάνησα.

26. J. A. Petropoulos, ἔ. ἀ., σ. 108 - 110. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Κα-

τες, τοὺς Φαναριώτες, καταπιεστῆς τοῦ λαοῦ, ὑποκινητῆς τῶν ξένων ἐπεμβάσεων καὶ ἐχθροὺς καθενὸς ποῦ θὰ ἤθελε ν' ἀσκήση ἐθνικὴ καὶ ὄχι κομματικὴ πολιτικὴ. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν θέλησε νὰ τοὺς ἐκχωρήσῃ ἐκτεταμένους πολιτικῆς καὶ διοικητικῆς ἀρμοδιότητες, ἀλλ' ἀντίθετα ἐπιδίωξε νὰ τοὺς ἀποδυναμώσῃ. Μὲ τὴν ἀναστολὴ τῆς λειτουργίας τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ στὴ χώρα, ποῦ εἰλικρινὰ θεωροῦσε σὰν ἔκτακτὴ καὶ παροδικὴ κατάστασις, εἶχε τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ δινόταν ὁ χρόνος καὶ ἡ εὐκαιρία γιὰ νὰ ρυθμισθῇ ἡ διπλωματικὴ θέσις καὶ ἡ ὁροθεσία τοῦ νέου κράτους, ὅποτε θὰ μπορούσε νὰ διανείμῃ τὰ ἐθνικὰ κτήματα καὶ νὰ διαμορφώσῃ ἀπὸ τὴν τάξῃ τῶν μικρο-ἰδιοκτητῶν ἀνεξάρτητες πολιτικῆς δυνάμεις ²⁷.

Ὁ Φιλήμων ἔχοντας τὶς ἴδιες ἀπόψεις, οἱ ὁποῖες βασιζόνταν στὴν ὀρθὴ ἐκτίμησις τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων, παραδεχόταν ὅτι «*ἡ πολιτικὴ μεταβολὴ προσγίνεται εἰς τὰ ἔθνη ἀπὸ τὴν ἠθικὴν μεταβολήν...*»²⁸. Δικαιολογώντας τὸ καποδιστριακὸ κυβερνητικὸ σύστημα, τὸ ὁποῖο θεωροῦσαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἀπαράδεκτο, ἔγραφε : «*Ἀγαπῶ, ἴσως μὲ παρατηρήσεις, τὴν ἀπόλυτον ἐξουσίαν εἰς ἓν μόνον πρόσωπον. Δὲν σὲ ἀγνοῦμαι τοῦτο, ὅταν τὸ θεωρῶ οἰκτεῖον καὶ ἀναγκαῖον. Κίνδυνος δὲν εἶναι ὅταν ἐναποτίθεται τοιαύτη δύναμις εἰς πρόσωπον, δεικνύον ὁμολογουμένως μέγαν νοῦν, χαρακτηριζόμενον μὲ ἀξιοσύνη καὶ ἀρετήν... μὴ ἔχον σκοπὸν τυραννίας καὶ διαδοχὴν γόνων... ἐγγυούμενον τὴν εὐδαιμονίαν καὶ ἀθανασίαν τῆς πατρίδος διὰ τὰ φῶτα καὶ τὰ ἔξοχα πλεονεκτήματα τῆς φύσεως καὶ τῆς ἠθικῆς του. Τοιοῦτος ἐγνώσθη καὶ διωμολογεῖτο ὁ Κυβερνήτης...*»²⁹.

Ὁ Φιλήμων δὲν ἐμφανιζόταν ἐχθρὸς τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν, ὅπως ἄλλωστε μαρτυρεῖ καὶ ἡ κατοπινὴ θέσις τὴν ὁποία ἔλαβε ἀπέναντι στα πολιτικὰ προβλήματα τῆς χώρας. Καὶ τοῦτο σ' ἀντίθεση μὲ τὶς διακυμάνσεις ποῦ εἶχαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ἀναφορικὰ μὲ τὶς πολιτικῆς τους ἀπό-

ποδίστριας ἀφιερῶθηκε στὴν προστασία «*τῆς τάξεως καὶ τῆς πλέον ἡσύχου τοῦ λαοῦ*», μὲ θετικὰ ἀποτελέσματα, παραδέχεται καὶ ὁ Βαυαρὸς ἱστορικὸς Φρ. Τίρς, ἀπὸ τοὺς σοβαρότερους ἐπικριτῆς τοῦ Κυβερνήτη (Φρ. Τίρς, Ἡ Ἑλλάδα τοῦ Καποδίστρια. Ἡ παρούσα κατάστασις τῆς Ἑλλάδος (1828 - 1833) καὶ τὰ μέσα γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς, μετάφρ. Ἄ. Σπήλιου, ἐκδ. Τολίδη, τ. 1, Ἀθήνα [1972], σ. 99.). Τὸ ὅτι ἡ ἀγροτικὴ τάξις, ἀντίστροφα, κουρασμένη ἀπὸ τὶς ἀδθαιρέσιες τῶν ἰσχυρῶν, στήριξε τὶς ἐλπίδες τῆς στὸν Καποδίστρια τὸ ὁμολογεῖ ἄλλος ἐπικριτῆς του, ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Κ. Μέντελσον - Μπαρτόλντη (Κ. Μέντελσον - Βαρθόλδου, Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1453 ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, μετάφρ. Ἄγγ. Βλάχου, τ. 2, Ἀθήνα 1873, σ. 18). Βλ. σχετικὰ καὶ C. M. Woodhouse, ἔ.ἀ. σ. 372, 393.

27. Τ. Ν. Πιπινέλη, ἔ.ἀ., σ. 208.

28. Ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίου Α. Θ. Δημητρίου... σ. 4.

29. Ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίου Α. Θ. Δημητρίου... σ. 7.

ψεις και την αξιολόγηση των συνταγματικών ελευθεριών. Συγκεκριμένα οι κοπτόμενοι το 1831 για την ελευθερία του τύπου δεν είχαν δείξει στο παρελθόν ανάλογο σεβασμό. Ο ήγέτης της αντιπολιτευσεως Άλέξ. Μαυροκορδάτος, κύριος φορέας της αρχής στη Δυτική Στερεά Έλλάδα το 1824, δυσανεστημένος από την άρθρογραφία του εκδότη των «Έλληνικών Χρονικών» Ίω. Ίακ. Μάγερ, ή οποία στρεφόταν εναντίον του, εκμυστηρευόταν (28 Άπρ. 1824) στο Γεώργ. Κουντουριώτη πώς ενεργούσε για (ανά πέση ή εφημερίδα του και να αναστηθῆ ἄλλη...) ³⁰. Τελικά για ν' ἀπαλλαγῆ από τὸν ἐνοχλητικὸ εφημεριδογράφο, ὁ ὁποῖος κατοχυρωμένος ἀπὸ τὶς διατάξεις τῶν Συνταγμάτων τῆς Ἐπιδάουρου και τοῦ Ἄστρους ἐπέμενε στὴν ἄσκηση κριτικῆς, ἀποφάσισε νὰ τὸν ἀναμείξει στὴν τοπικὴ διοίκηση. Καὶ εἶναι γνωστὸ ὅτι, ὅταν ἀναγκάσθηκε ὁ Μαυροκορδάτος νὰ ἐγκαταλείψει τὸ Μεσολόγγι, τὸν διόρισε (3 Αὐγ. 1824) μέλος τῆς διοικητικῆς ἐπιτροπῆς, ἡ ὁποία τὸν ἐκπροσωποῦσε ³¹. Ἐτσι ὁ Μάγερ δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐπηρεάσει τὸ λαὸ ἐναντίον τῆς τοπικῆς ἀρχῆς, τῆς ὁποίας και ὁ ἴδιος ἦταν φορέας. Σύμφωνα με πληροφορία τοῦ Κ. Μηνωῖδη Μηνᾶ ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος εἶχε ἀπαγορεύσει τὸ 1824 τὴν ἐκδοση εφημερίδας στὸ Μεσολόγγι ἀπὸ τὸ μαθητὴ τοῦ Ἄδαμ. Κοραῆ και λόγιο με φιλελεύθερες ιδέες Δημ. Παυλίδη ἢ Παύλου, τὸν ὁποῖον μόνον ἢ προστασία τοῦ ὄπλαρχηγοῦ Νότη Μπότσαρη εἶχε διαφυλάξει τελικὰ ἀπὸ τὸ μῖσος τοῦ Γενικοῦ Διευθυντῆ τῆς Δυτ. Στερεᾶς ³².

Ἀργότερα διώχθηκε ἀπὸ τὴν κυβέρνηση Γεωργ. Κουντουριώτη ἢ «Ἐφημερίς τῶν Ἀθηνῶν» γὰ τὴν ἀρθρογραφία της και κλήθηκε σὲ ἀπολογία ὁ εκδότης Γεώργ. Ψύλλας ³³. Ἡ Ἀντικυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ τέλος, τῆς ὁποίας μέλος ἦταν, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ Γεώργ. Μαυρομιχάλης, εἰσηγήθηκε σὲ μυστικὴ συνεδρίαση τῆς Βουλῆς τὴν παύση τῆς «Ἀνεξαρ-

30. Ἀρχεῖα Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου 1821 - 1832, τ. 2, Ἀθήναι 1921, σ. 251. Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος στὴ Β' Ἐθνοσυνέλευση τοῦ Ἄστρους (1823) ὑπέδειξε τοὺς περιορισμοὺς στὴν ἐλευθεροτυπία και συνέχισε ν' ἀσκή ἀυστηρὸ ἔλεγχο στὰ «Ἑλληνικὰ Χρονικά». Λεπτομέρειες βλ. εἰς Αἰκ. Κουμαριανοῦ, Ὁ τύπος στὸν Ἀγῶνα, ἐκδ. Ἐρμῆς, τ. 1, Ἀθήνα 1971, σ. λστ', μζ' - μη'.

31. Δ. Πετρακάκου, ἔ.ἀ., τ. 1, σ. 368. — Αἰκ. Κουμαριανοῦ, ἔ.ἀ., τ. 1, σ. μη'.

32. Α. Παπαδοπούλος-Vrétos, ἔ.ἀ., τ. 2, σ. 175.—Ὁ Ζαγοριανὸς αὐτὸς δάσκαλος γὰ νὰ ἐκδικηθῆ τὸν Μαυροκορδάτο, ὁ ὁποῖος διέταξε τὴν κατάσχεση φύλλου τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν» ὅπου δημοσιεύεταν ἐπιστολὴ του (ἀρ. 85 τῆς 18 Ὀκτ. 1824) με τὴν ὁποία στηλίτευε τὶς ἀθαιρεσίες του, ἔγραψε σχετικὴ σάτιρα (Αἰ. Soutzo, Histoire de la Révolution Grecque, Paris 1829, σ. 436, σημ. 1).

33. Αἰκ. Κουμαριανοῦ, ἔ.ἀ., τ. 1, σ. νη'.

τήτου Ἐφημερίδος τῆς Ἑλλάδος», γιατί δημοσίευσε σχόλια τὰ ὁποῖα ἔθιγαν τὸ κύρος τῆς κυβερνήσεως³⁴.

Ἄλλὰ καὶ ἡ μετέπειτα πολιτικὴ μερικῶν ἀπ' αὐτοὺς δὲν ὑπῆρξε συνειδήσεως μὲ τις ἀρχὲς τις ὁποῖες ὑποστήριζαν τὸ 1831. Ἄς σημειωθῆ μόνον χαρακτηριστικὰ ἡ δίωξη τοῦ τύπου, τὴν ὁποία ἀνέλαβε τοὺς τελευταίους μῆνες τοῦ 1837 ὁ τότε Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν Ἀναστ. Πολυζωίδης³⁵.

Ἐξίσου ἀντιφατικὴ ἦταν ἡ θέση τῶν ἀντιπολιτευομένων σχετικὰ μὲ τὸ πολιτικὸ θέμα. Θὰ περιορισθοῦμε νὰ σημειώσουμε τὰ ἐξῆς : Ὁ κατ' ἐξοχὴν ἡγέτης τῆς ἀντιπολιτεύσεως Μαυροκορδάτος, πεπειραμένος πλέον πολιτικὸς τὸ 1837, σ' ἐπιστολὴ πρὸς φίλους του, οἱ ὁποῖοι ἀπαιτοῦσαν κοινοβουλευτικὸ πολίτευμα, ἀπαντοῦσε ὅτι ἡ κατάστασις τῆς χώρας καὶ ἡ πολιτικὴ ἀνωριμότης τῶν ἐκλογέων δὲν συνηγοροῦσαν γιὰ τὴν ἐγκαθίδρυσις τέτοιου πολιτεύματος. Σχετικὰ μὲ τις πολιτικὰ διαμάχες ποὺ ἀκολούθησαν τῆς δολοφονίας τοῦ Καποδίστρια ἔγραφε : «... Οἱ συνταγματικοὶ ἐτυφλῶντο ἀπὸ θεωρίας καὶ δὲν ἐγνώριζον οὔτε προσπαθοῦσαν νὰ μελετήσουν τὸν τόπον, τὰς ἀνάγκας του, τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν ἀνάπτυξίν του...»³⁶. Σ' ἐκείνους ποὺ ἐπίμονα ἀπαιτοῦσαν τὴν ἄμεση ἐγκαθίδρυσις κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ἀντέτεινε : «... Ὁμιλεῖτε ἐκ τρίποδος περὶ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ τόπου...», ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μὲ τὴν ἀποψὴ του, δὲν ἦταν ὄριμος γιὰ

34. Ἡ Βουλὴ ὅμως, ἡ ὁποία ἀντιπολιτευόταν τὴν Ἀντικυβ. Ἐπιτροπὴ, δηλ. τὴν τριμελῆ ἐπιτροπὴ ἡ ὁποία ἀσκοῦσε τὴν ἐξουσία μέχρι νὰ ἐλθῇ ὁ Κυβερνήτης, «δὲν ἔδωκεν ἀκρόασιν, τὴν ἐνούθησε νὰ σωφρονῆ διὰ νὰ μὴ φοβῆται τὸν τύπον». Στὸ μεταξύ ἔσπευσε ὁ Ὑπουργὸς Ἐσωτερικῶν καὶ Ἀστυνομίας Ἀναστ. Λόντος νὰ διατάξῃ τις ἀρχὲς τῆς Ὑδρας, ὅπου ἐκδιδόταν ἡ ἐφημερίδα, νὰ ἀπαγορεύσουν τὴν ἔκδοσίν της. Τελικὰ ἡ ἐφημερίδα δὲν σταμάτησε χάρις στὶς διαμαρτυρίες τοῦ ἐκδότη της Παντ. Ν. Παντελῆ (Ν. Σ π η λ ι ἄ δ ο υ, Ἀπομνημονεύματα, τ. 3, Ἀθήναι 1857, σ. 473),

35. Ὁ ἐκδότης τῆς ἐφημερίδας «Ἐλπίς» Κων. Λεβίδης διώχθηκε γιὰ τὴν ἀντιοθωνικὴ ἀρθρογραφία του καὶ συγκεκριμένα γιὰ τὴν ἐκφράζοντα τὴ λαϊκὴ θέλησις εἶχε ταχθῆ ὑπὲρ τῆς χορηγήσεως συντάγματος (Δ. Π ε τ ρ α κ ἄ κ ο υ, ἔ.ἀ., τ. 1, σ. 475-478.— Ἀ. Σ. Σ κ α ν δ ἄ μ η, Ὁ ἑλληνικὸς τύπος κατὰ τὴν περίοδον τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος, «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας», τ. 19 (1967-1970), Ἀθήναι 1971, σ. 261, 266). Τὴν ἀσυνέπεια τῶν «συνταγματικῶν» στὸ ζήτημα τῆς ἐλευθεροτυπίας κατάγγειλε ἀργότερα ὁ Φιλίμων στὸ ἀρθρο του «Αἰ περὶ Κυβερνήτου συκοφαντία» (ἐφημ. «Αἰών», ἀρ. 191 τῆς 25 Αὐγ. 1840). Ἐγραφε συγκεκριμένα ὅτι τὸ ὑπ' ἀριθ. 2085 τῆς 26 Ἀπρ. 1831 ψήφισμα τῆς Γερουσίας (βλ. Χ ρ. Κ. Λ ο ὑ κ ο υ, ἔ.ἀ., σ. 216), ἦταν περισσότερο «φιλελεύθερον» ἀπὸ τὸν «Περὶ Ἀστυνομίας Τύπου Νόμον» τῆς 11/23 Σεπτ. 1833 καὶ τὸ νόμον περὶ τοῦ τοῦ ὁποῖον ὑπέγραψε στὶς 23 Νοεμ. 1837 ὁ Ἀν. Πολυζωίδης σὰν Ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν (βλ. Ἀ. Σ. Σ κ α ν δ ἄ μ η, ἔ.ἀ., σ. 283, 295).

36. Π. Ἀ. Ἀ ρ γ υ ρ ο π ο ὑ λ ο υ, Ὁ Ἀλ. Μαυροκορδάτος καὶ ἡ συνταγματικὴ προσπάθεια τοῦ 1841, «Ἑλληνικά», τ. 8 (1935), σ. 258-259.

βουλευτικές εκλογές. Θεωρούσε προϋπόθεση τη σταδιακή και εκ των κάτω πολιτειακή ώριμανση του λαού, άποψη την οποία είχε συλλάβει και διακηρύξει ο Καποδίστριας πριν από δέκα περίπου χρόνια και διατηρούσε ο Μαυροκορδάτος μέχρι το 1841³⁷.

Ή ανάλογες υπήρξαν τότε οι απόψεις και των Άνδρ. Ζαΐμη, Ίω. Κωλέττη και Θεοδ. Κολοκοτρώνη, πολιτικών δηλαδή και στρατιωτικών που έζησαν από κοντά τους άγωνες για την πολιτική οργάνωση του κράτους. Ή Κωλέττης ανέφερε στις 27 Ίουλ. 1845 στη Γερουσία : « ... Ή οργάνισμός των έθνων πρόπει να είναι ανάλογος προς την ήθικην κατάστασίν των... τὰ παραδείγματα δέν πρόπει να τὰ πάρη κανεις από τους ξένους... έζημιώσαμε την Πατρίδα νομοθετήσαντες τὰ άνάρμοστα προς τὰ ήθη, τὰ έθιμα και την λοιπήν κατάστασίν της... »³⁸.

Με τὰ παραδείγματα αυτά άποδεικνύεται, νομίζω, ότι ή πολιτική ώριμότητα την όποίαν απέκτησαν οι έχθροι του καποδιστριακού καθεστώτος, ιδιαίτερα ο Μαυροκορδάτος, τους όδήγησε μελλοντικά, όταν ήταν σε θέση να έκτιμήσουν πιό όρθα τὰ προβλήματα του τόπου και όταν κλήθηκαν ν' άναλάβουν τις ευθύνες ήγέτη, σε σκέψεις και ένεργειες ανάλογες προς τις καποδιστριακές.

Άντίθετα ο Φιλήμων από το 1831 είχε άντληφθί τὰ πραγματικά αιτήματα της έλληνικής κοινωνίας. Γνώριζε ότι χρειάζονταν ώρισμένες προϋποθέσεις για να γίνη ο λαός θεματοφύλακας των συνταγματικών θεσμών και να μñ έξαπατηθί από τους καλυπτόμενους υπό τον συνταγματικό μανδύα. Έτσι έγραφε : « ... Πολιτεία Συνταγματική δέν είναι τοδλάχιστον τόσον χρήσιμος εις έθνος νηπιάζον εις την πολιτικήν του ύπαρξιν, μñ έχον ίκανά φώτα, και στερούμενον τας άρετάς, όποιαι άρμόζον ως προς την πρωτίστην βάσιν της, ή τó δίκαιον της έλευθέρας ψήφου... Άν δέν κατασταθώσι κτηματία δλοι οι πολίται, ώστε να πορίζωνται τὰ άναγκαία του βίου, χωρίς να βιάζωνται δια την πενίαν κολακεύοντες, ταπεινώνοντες τó φρόνημά των, και έξανδραποδιζόμενοι δια μικράς ώφελείας· άν δέν έλθωσιν ούτοι, ή πλησιάζωσι κών, εις την ήθικην και πολιτικήν στάσιν του να γνωρίζωσιν έαυτους άνεξαρτήτους σταθερώς από τας θελήσεις των ισχυρών και εδκαταστάτων ή ψήφος

37. Ή Σπ. Τρικούπης, ο όποιός είχε δείξει κάποια μετριοπάθεια στη διάρκεια της άντικαποδιστριακής διαμάχης, κατηγόρησε τον Άλ. Μαυροκορδάτο σαν άνακόλουθο. Σε έπιστολή που του έστειλε το 1837 παρατηρούσε ότι ήταν άσυνεπής με όσα ύπεστήριζε όταν ο Καποδίστριας άνέβαλλε την ψήφιση συντάγματος και όταν, μετά τον Σεπτέμβρη του 1831, ζητούσε « άμεσον ένεργειαν του Συντάγματος ». Παρατηρούσε ότι ή ύπαναχώρησή του δέν μπορούσε να δικαιολογηθί, γιατί οι Έλληνες δέν φαίνεται να « ώπισθοδρομήσαν » μετά από έξ χρόνια. Ή Μαυροκορδάτος τότε άναγκάστηκε να παραδεχθί ότι πραγματικά οι απόψεις του δέν ήταν οι ίδιες, όπως το 1831 (Π. Ά. Ά ρ γ υ ρ ο π ο ύ λ ο υ, έ. ά., σ. 265).

38. Π. Ά. Ά ρ γ υ ρ ο π ο ύ λ ο υ, έ. ά., σ. 261.

των θέλει εἶναι πάντοτε ψῆφος ὀλίγων... καὶ τὸ ἀναφαίρετον πολιτικὸν δίκαιόν των ὑπερέτης ποταπὸς τῆς κακοβουλίας...»³⁹.

Συμφωνοῦσε λοιπὸν ὁ Φιλῆμων μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Καποδίστρια ὅτι προϋπόθεση γιὰ τὴν ὁμαλὴ λειτουργία κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ἦταν ἡ διανομὴ ἐθνικῶν κτημάτων στοὺς ἀκτήμονες, ὁπότε *«γενικίζεται τότε ἡ Γεωργία, μήτηρ τῆς Πολιτείας, τοῦ ἔμπορίου, τῆς βιομηχανίας... προοδεύουν τὰ φῶτα...»*⁴⁰. Τὸ ζήτημα ὅμως αὐτό, τὸ ὁποῖο ἐπειγόταν, ὅπως εἶναι γνωστό, νὰ ρυθμισθῇ ὁ Καποδίστριας καὶ ἀνέβαλλαν οἱ ἀρμόδιες ἐπιτροπὲς τὴ μελέτη του, δὲν προχωροῦσε⁴¹. Τοῦτο ὀφειλόταν καὶ στὸ γεγονός ὅτι ἔπρεπε νὰ προηγηθῇ ἡ ὁροθεσία τοῦ κράτους καὶ ἡ σύναψη ἑλληνοτουρκικῆς συμφωνίας γιὰ τὴν ἐξακρίβωση τῆς δημογραφικῆς καταστάσεως καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κτημάτων, τὰ ὁποῖα ἦταν γιὰ διανομὴ.

Ὁ Φιλῆμων γνώριζε ὅτι ἔπρεπε νὰ δοθῇ χρόνος στὸν Καποδίστρια γιὰ νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸ ἔργο του καὶ προσφέρθηκε νὰ τὸν βοηθήσῃ στὸ μέτρο τῶν ἱκανοτήτων καὶ δυνατοτήτων του. Διέθετε ἀρκετὴ παιδεία, πολιτικὴ πείρα ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία του στὴ διάρκεια τοῦ Ἀγῶνα καὶ γνώσεις τῆς τυπογραφικῆς τέχνης⁴². Θεώρησε λοιπὸν ὅτι μὲ τὴν ἔκδοση ἐφημερίδας θὰ ἀνασκεύαζε τὶς ἀνακρίβειες καὶ τὶς κατηγορίες, τὶς ὁποῖες ὁ «Ἀπόλλων» διέδιδε σὲ βάρος τῆς κυβερνήσεως τόσο στὸ ἐσωτερικὸ, ὅσο καὶ στὸ ἐξωτερικὸ⁴³. Ἔτσι τὶς τελευταῖες μέρες τοῦ Μαρτίου 1831 ἢ τὶς πρώτες τοῦ Ἀπριλίου ζήτησε ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Κυβερνήτη Αὐγουστίνο, μὲ τὸν ὁποῖο θὰ συνδεόταν προφανῶς, τὴ μεσολάβησή του γιὰ νὰ τοῦ δοθῇ ἡ ἄδεια ἐκδόσεως ἐφημερίδας. Ὁ Αὐγουστίνος τοῦ συνέστησε ν' ἀπευθυνθῇ στὸν ἀρμόδιο

39. Ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίου Α. Θ. Δημητρίου..., σ. 25.

40. Ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίου Α. Θ. Δημητρίου..., σ. 26.

41. Ἄντ. Πρόκες - Ὅστεν, ἔ.ἀ., τ. 2, σ. 469, 478. Λεπτομέρειες στὸ ζήτημα τῶν «γαϊῶν» εἰς Γ. Π. Νάκου, Αἱ «Μεγάλαι Δυνάμεις» καὶ τὰ ἐθνικὰ κτήματα τῆς Ἑλλάδος (1821 - 1832), «Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Σχολῆς Νομικῶν καὶ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης», τ. 9 (1970).

42. Ὁ Φιλῆμων γνώριζε τὴν τέχνη τῆς τυπογραφίας ἀπὸ τότε ποὺ ἐργαζόταν στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως σάν βοηθὸς τοῦ Νικ. Λογάδο, ὁ ὁποῖος ἐξέδιδε τὴν «Κιβωτὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης» (Ἄλ. Δεσποτόπουλο, ἔ.ἀ., σ. 3).

43. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν καλύτερη διαφώτιση τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινῆς γνώμης, ἐπιδίωξαν τὴν ἔκδοση καὶ γαλλόφωνης ἐφημερίδας. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ὁ Στ. (:) Ζυγομαλᾶς πρὶν φύγη ἀπὸ τὸ Παρίσι ζήτησε ἀπὸ τὸν Κοραῆ γαλλικὸ τυπογραφικὸ μηχανήμα. Τὸ αἶτημα τοῦτο ὑπενθύμισε ἀργότερα στὸ Χιώτη σοφὸ καὶ ὁ Ὑδραῖος Νικ. Μπουντούρης μὲ γράμματά του τῆς 4ης καὶ 18ης Μαΐου 1831. Ὁ Κοραῆς ὅμως ἦταν τῆς γνώμης ὅτι προεῖχε ἡ ἀντικατάσταση τοῦ μηχανήματος, τὸ ὁποῖο χρησιμοποιοῦσε στὴν Ὑδρα ὁ Πολυζώιδης «ἐπειδὴ ἡ τύπαισις τοῦ Ἀπόλλωνος εἶναι ἀθλιωτάτη. . .» (Κοραῆς, Ἄπαντα τὰ πρωτότυπα ἔργα, ἐκδ. Γ. Βαλέτα, τ. 2β, Ἀθήναι 1965, σ. 624.

Υπουργό Παιδείας υποβάλλοντας και σχετικό σημείωμα. Ὁ Φιλήμων ὅμως, μὴ ἔχοντας ἐμπιστοσύνη στὴν ἐχεμύθεια τοῦ Ὑπουργοῦ Νικ. Χρυσόγελου, μὲ τὸν ὁποῖον ἄλλωστε δὲν σχετιζόταν, ὅπως ἰσχυριζόταν, προτίμησε νὰ υποβάλῃ (7 Ἀπρ. 1831) τὸ σημείωμά του στὸν Αὐγουστίνου⁴⁴. Σ' αὐτὸ ἀνέπτυσε τοὺς λόγους οἱ ὁποῖοι ἐπέβαλλαν τὴν ἔκδοση ἑφημερίδας, μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Εἰρηνικός», καὶ ἀνέλυε τὸ περιεχόμενο τῆς Προκηρύξεως, ἢ ὅποια θ' ἀπευθύνονταν στὸ κοινό.

Στὴν Προκήρυξή του⁴⁵ ὁ ἐπίδοξος ἐκδότης ἐμφάνιζε τὴν ἑφημερίδα του σὰν εἰρηνοποιὸ διαφωτιστικὸ ὄργανο, τὸ ὁποῖο θὰ διασάλπιζε τὴ σταθερὴ ἀγάπη ποὺ πρέπει νὰ συνέχῃ Ἄρχοντα καὶ Ἀρχόμενους καὶ θὰ ἐπισημαῖνε τὰ ἀγαθὰ ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἀρμονικὴ συνεργασία κυβερνήσεως καὶ λαοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ὁμόνοια. Ἄλλωστε καὶ ὁ τίτλος τῆς ἑφημερίδας, ἐπιλεγμένος μὲ μεγάλη προσοχή, ἀποκάλυπτε τὸν ἀνασταλτικὸ κατὰ τῆς διχόνοιας χαρακτῆρα της. Ἀπὸ τὴ φύση τοῦ περιεχομένου του ὁ «Εἰρηνικός» θὰ ἦταν ἑφημερίδα («*Ἱστορικὴ*») καὶ («*Πολιτικὴ*). Δηλαδή «*διὰ τοῦ Ἱστορικοῦ Μέρους θέλει διαγράφει συνοπτικὰ τὰ αἰτία, ὅσα ἐγέννησαν τὴν παραλυσίαν καὶ πτώσιν τῶν πλέον ἰσχυρῶν Ἐθνῶν ἢ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν ὑψηλότερον βαθμὸν τῆς σταθερᾶς δόξης τὰς ἄλλως φαινόμενας ὀλιγαρχίθιμους καὶ ἀδυνάτους Κοινωνίας...*» Μ' ἄλλα λόγια, μὲ τὴν ἀναφορὰ σὲ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ ἰδιαιτέρα τῆς τελευταίας δεκαετίας, θὰ ἔδινε τὴν εὐχέρεια στὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ νὰ ἐνημερωθῇ καὶ νὰ κατανοήσῃ τὰ προβλήματα τοῦ παρόντος, ἀλλὰ καὶ νὰ προβλέψῃ τὶς μελλοντικὲς ἱστορικὲς ἐξελίξεις τοῦ τόπου του. Θὰ ὑποδείκνυε λοιπὸν ὁ «Εἰρηνικός» μὲ τὴν πολιτικὴ του ἀρθρογραφία «*Τί συμφέρει εἰς τὴν ἀναγεννημένην Ἑλλάδα, διὰ νὰ μὴν ὑποπέσῃ εἰς τὴν ἀναρχίαν, τὴν ὁποῖαν ὑπέφερε λυπηρῶς εἰς τόσους χρόνους...*»⁴⁶.

Τὸ «*Πολιτικὸ*» μέρος θὰ περιλάμβανε ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ εἰδησεογραφία. Οἱ ἐσωτερικὲς εἰδήσεις θ' ἀναφέρονταν ἰδιαιτέρα σὲ ζητήματα διοικητικῆς καὶ δικαστικῆς φύσεως, δηλαδή «*τὰς ἐνδεχομένας παραδρομὰς τῶν ἐπιφορτισμένων δημόσια χρέη καὶ τοῦ Δικαστικοῦ κλάδου*». Δὲν ἀπέκλειε ὅμως ὁ ἑφημεριδογράφος τὸ ἐνδεχόμενο νὰ περιλαμβάνῃ καὶ εἰδήσεις φιλολογικῆς, γεωπονικῆς κ.ἄ. Τελικὰ ὑποσχόταν στὸ κοινὸ ὅτι ἡ ἑφημερίδα του μὲ τὴν ἀμερόληπτη καὶ ἀκομμάτιστη ἀρθρογραφία της κύριον στόχον θὰ εἶχε «*τὴν συντήρησιν τῆς ἐννόμου κοινῆς ἡσυχίας*» καὶ ὅτι «*μητε τὸν Παναγυριστὴν καναῖται, μητε τὸν Σάτιρον ἐπαγγέλλεται*».

44. Ἄ ρ χ. Κ α π., φ. 386, Ἰω. Φιλήμων / Αὐγ. Καποδίστριαν, ἔγγρ. τῆς 7 Ἀπρ. 1831.

45. Βλ. εἰς Παράρτημα ἔγγρ. 1.

46. Μὲ τὴ φράση αὐτὴ ὁ Φιλήμων κάνει ὑπαινιγμὸ γιὰ τὸ φυλλάδιο ὑπὸ τύπον διαλόγου, τὸ ὁποῖον ἐξέδωσε ὁ Κοραῖς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1830 καὶ ἀσκοῦσε αὐστηρὴ κριτικὴ στὸ ἔργο καὶ τὴν πολιτεία τοῦ Καποδίστρια. Τὸ φυλλάδιο' αὐτὸ

Αὐτὲς ἦταν συνοπτικὰ οἱ ἐξαγγελίες τοῦ Φιλήμονος πρὸς τὸ κοινὸ ἀναφορικὰ μὲ τὸ χαρακτῆρα τῆς φιλειρηνικῆς ἐφημερίδας του καὶ μὲ τὶς ἐπιδιώξεις της. Στὸ ὑπόμνημα ὅμως τὸ ὁποῖο ὑπέβαλε στὸν Αὐγουστῖνο ἀνέλυε μὲ τρόπο ἀπροκάλυπτο τὴν πολιτικὴ σκοπιμότητα, τὴν ὁποία θὰ ἐξυπηρετοῦσε ὁ «Εἰρηνικός», τὸ μηχανισμό προσελκύσεως τῆς κοινῆς γνώμης καὶ τὶς μεθόδους συγκαλύψεως τῆς οὐσιαστικὰ φιλοκυβερνητικῆς τοποθετήσεώς της⁴⁷. Ἔτσι, ὁ «Εἰρηνικός» θ' ἀνελάμβανε τὴν ἀντεπίθεση κατὰ τῆς ἐφημερίδας τῆς Ὑδρας, πράγμα ποῦ δὲν μπορούσε ν' ἀναλάβῃ ἡ «Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος», τὸ ἐπίσημο δηλαδὴ δημοσιογραφικὸ ὄργανο τῆς κυβερνήσεως. Θὰ ἐνημέρωνε *«τὸν ἔξω κόσμον ἀπὸ τὸν ὁποῖον κρέμαται κατὰ μέγα μέρος ἡ συντήρησις τῆς Σ. Κυβερνήσεως»* ἀναφορικὰ μὲ τὶς ἀληθινὲς στασιαστικὲς προθέσεις τοῦ «Ἀπόλωνος», θ' ἀποκάλυπτε τὶς ψευδολογίες καὶ τὶς ραδιουργίες τῶν ἀντιπολιτευομένων στὶς ἐπαρχίες καὶ μὲ τὴν ἐπισήμανση τῶν διαφορῶν μεταξὺ τῆς παρούσας καὶ τῆς πρὶν ἀπὸ τὸ 1828 πολιτικῆς καταστάσεως θὰ ὑποδείκνυε στὸ λαὸ εὐπειθεία πρὸς τὴν κυβέρνηση. Ὁ Φιλήμων ἦταν τῆς γνώμης ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθῇ ἡ ἐφημερίδα του φιλοκυβερνητικὴ, γιατί οἱ ἀντιπολιτευόμενοι θὰ προσπαθοῦσαν, ἀναμφισβήτητα, νὰ ἐπηρεάσουν τοὺς πολίτες καὶ νὰ ἐμποδίσουν τὴν κυκλοφορίαν της. Γι' αὐτὸ, μέχρι ν' ἀποκτήσῃ εὐρὴ ἀναγνωστικὸ κοινὸ καὶ τὴ συμπάθεια κι' ἐμπιστοσύνη τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινῆς γνώμης, θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ ἐμφανισθῇ σὰν ἀκομμάτιστο φύλλο. Δὲν θὰ ἔθιγε θέματα πολιτειακοῦ χαρακτῆρα, ἀλλὰ μόνον διοικητικῆς καὶ δικαστικῆς φύσεως.

Ἐποδεικνύει ὅτι θὰ ἦταν σκόπιμο: 1) Νὰ τοῦ ἐπιτρέπεται ἡ παρακολούθηση τῶν συνεδριάσεων τῆς Γερουσίας, ὅπως πρόβλεπε ἄλλωστε καὶ τὸ Σύνταγμα γιὰ τοὺς συντάκτες ἐφημερίδων. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά θὰ ἐμφανιζόταν ἡ κυβέρνηση ὅτι σέβεται *«ὀλοκλήρως*

εἶχε τίτλο «Τί συμφέρει εἰς τὴν ἐλευθερωμένην ἀπὸ τοὺς Τούρκους Ἑλλάδα νὰ πράξῃ εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις διὰ νὰ μὴ δουλωθῇ εἰς Χριστιανούς τουρκίζοντας. Διάλογος δύο Γραικῶν, ἐκδομένος ἀπὸ τὸν Γ. Πανταζίδην, ἐν Παρισίοις, Ἐκ τῆς τυπογραφίας Κ. Ἐβεράρτου... 1830» (βλ. Κ ο ρ α ῖ ς, Ἄπαντα..., τ. 1α Ἀθῆναι 1964, σ. 773). Ὅταν στὰ μέσα Δεκεμβρίου ἔφθασε στὴν Ἑλλάδα τὸ φυλλάδιο δημιούργησε μεγάλη ἀναταραχὴ. Λεπτομέρειες βλ. εἰς Ἀ π. Β. Δ α σ κ α λ ά κ η, ἔ.ἀ., σ. 27 - 32, 80, 84 - 89.—C. M. W o o d h o u s e, ἔ. ἀ., σ. 476). Γιὰ τὸ φυλλάδιο τὸ ὁποῖο γράφηκε καὶ δημοσιεῦθηκε ἀπὸ ἄτομα τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Καποδίστρια γιὰ ν' ἀνασκευάσουν τὶς ψευδολογίες τοῦ Κοραῖ καὶ ποῦ εἶχε τίτλο «Παρατηρήσεις εἰς τὸ φυλλάδιον. Τί συμφέρει εἰς τὴν ἐλευθερωμένην εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις Ἑλλάδα νὰ πράξῃ διὰ νὰ μὴ δουλωθῇ εἰς Χριστιανούς Τουρκίζοντας, παρὰ τῶν κυρίων Ἰωάν. Τοπάλη καὶ Ἰωάν. Α. Σούτζου, Γενεῦη 1831», βλ. Ἀ π. Β. Δ α σ κ α λ ά κ η, ἔ.ἀ., σ. 101.

47. βλ. εἰς Παράρτημα ἔγγρ. 2.

τό *περι ἐλευθεροτυπίας μέρος*), ἀπὸ τὴν ἄλλη θὰ δημοσιεύονταν (*μὲ σκέψιν*) οἱ συζητήσεις τῆς Γερουσίας. Ἔτσι ὁ συντάκτης τοῦ «Ἀπόλλωνος» δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἡ κυβέρνησις φιμώνει τὸν τύπο. 2) Νὰ τοῦ δίνεται ἀπὸ τοὺς Ὑπουργοὺς *ἀξιοματικὴ ὕλη*», δηλαδὴ ἐπίσημες πληροφορίες. 3) Νὰ ἔχη ἀνταπόκριση μὲ διάφορες περιοχὲς εἴτε μὲ τὴ βοήθεια τῶν κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων εἴτε ἄλλων συνετῶν καὶ πιστῶν πολιτῶν. Μάλιστα θεωροῦσε πὼς δὲν θὰ ἦταν ἄσκοπο νὰ χρησιμοποιοῦνταν καὶ μερικοὶ *«διὰ μισθοῦ»* νὰ κατασκοπεύουν τὶς ἐνέργειες τῶν ἀντικυβερνητικῶν, ὥστε μὲ τὴν ἔγκαιρη ἀποκάλυψή τους ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ «Εἰρηνικοῦ» καὶ μὲ τὶς κατάλληλες παρατηρήσεις νὰ προλαμβάνονται ἀτοπήματά τους.

Γιὰ νὰ ἐμφανισθῆ περισσότερο ἀκομμάτιστη ἡ ἐφημερίδα καὶ νὰ παραπλανηθοῦν οἱ ἀντικυβερνητικοί, ὁ Φιλήμων ἔκρινε ὅτι θὰ ἦταν σκόπιμο ν' ἀδιαφορήσῃ ἡ κυβέρνησις γιὰ τὴ δημοσίευσιν δυσμενῶν σχολίων πάνω σὲ ἐνέργειες κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ ζημιὰ θὰ ἦταν μικρὴ σὲ σχέση μὲ τὸ κέρδος ποῦ θὰ προέκυπτε ἀπὸ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ κοινῶ. Γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἐξόδων τῆς ἐφημερίδας, ἡ ὁποία θὰ κυκλοφοροῦσε κάθε Πέμπτη⁴⁸, πρότεινε τὴν ὑποχρεωτικὴ ἐγγραφή σὰν συνδρομητῶν ὅλων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων χωρὶς ἐξαίρεση⁴⁹. Μάλιστα πολλοὶ θὰ μπορούσαν, κατὰ τὴ γνώμη του, νὰ ἐγγραφοῦν συνδρομητὲς καὶ σὲ περισσότερα ἀπὸ ἓνα φύλλα καὶ νὰ φροντίσουν μ' εὐσχημοτρόπο γιὰ τὴ διάδοσή της μεταξὺ τῶν πολιτῶν. Σὰν σχῆμα τῆς ἐφημερίδας τοῦ ὁ Φιλήμων εἶχε προτιμήσει τὸ μεγάλο γι' αὐτὸ καὶ τὴν ἐτή-

48. Ἀντίθετα ὁ «Ἀπόλλων», ὅπως ὅλες οἱ ἐφημερίδες τοῦ Ἄγωνα, ἦταν δισεβδομαδιαῖο φύλλο.

49. Ἡ ὑπόδειξις αὐτὴ δὲν ἦταν ἀσυνήθιστη γιὰ μιὰ ἐποχὴ ποῦ τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸν ἦταν περιορισμένο. Τὰ «Ἑλληνικὰ Χρονικὰ» ἐνίσχυε οἰκονομικὰ ἡ Διοίκησις ἀγοράζοντας ἓνα ἀριθμὸ φύλλων ποῦ μοιράζονταν στὶς διάφορες ἐπαρχίες (Α ἰ κ. Κ ο υ μ α ρ ι α ν ο ὺ, ἔ.ἀ., σ. σὴ'). Γιὰ ν' ἀντιμετωπισθοῦν ἐπίσης τὰ ἐξόδα τῆς «Γενικῆς Ἐφημερίδος τῆς Ἑλλάδος» καὶ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ συνέχισις τῆς ἐκδόσεώς της, ὑποχρεώθηκαν, μετὰ ἀπὸ πρότασιν τῆς Βουλῆς (11 Σεπτ. 1827), νὰ τὴν ἀγοράζουν οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι τῶν ὁποίων οἱ μηνιαῖες ἀποδοχὲς ἦταν 300 γρόσια καὶ πάνω (Γ Α Κ. Ὑπ. Ἐσωτ. φ. 105 ἐγγρ. 57 τῆς 11 Σεπτ. 1827, Βουλὴ/Ἀντικυβ. Ἐπιτροπὴ. Βλ. καὶ Α ἰ κ. Κ ο υ μ α ρ ι α ν ο ὺ, ἔ.ἀ., σ. σὴ').

50. Τοῦ «Ἀπόλλωνος» ἡ τιμὴ, μολονότι ἦταν δισεβδομαδιαῖο φύλλο, ὅπως ἀναφέραμε, ἦταν 48 φοίνικες. Ἄς μὴ ξεχνᾶμε ὅμως ὅτι πίσω ἀπὸ τὸν Πολυζωΐδην βρισκόνταν οἱ κεφαλαιοῦχοι τῆς Ὑδρας, Σπετσῶν, Σύρου, οἱ ἔμποροι τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ γενικὰ οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ παροικιακοῦ πλοῦτου. Ἄλλωστε καὶ τὰ χρήματα τὰ ὁποῖα διέθεσε ὁ Πολυζωΐδης γιὰ ν' ἀγοράσῃ ἀπὸ τὸν Ἐμμ. Ἀντωνιάδην τὸ τυπογραφεῖο, ὅπου τύπωνε τὴν ἐφημερίδα τοῦ «Ἠὼς» (βλ. Δ. Κ α τ η φ ὄ ρ η, Ὁ Ἐμμ. Ἀντωνιάδης καὶ τὰ περὶ ἀναμειξεῶς του εἰς τὴν πειρατεῖαν, «Μνήμων», τ. 1 (1971), σ. 134 - 135) προέρχονταν ἀπὸ εἰσφορὰς τῶν ἀντιπολιτευόμενων (Α. Ρ α ρ α δ ο ρ ο υ ἰ ο ς - Β ρ ἔ τ ο ς, ἔ. ἀ., τ. 2, σ. 175).

σια συνδρομή, τὴν ὁποία καθόριζε σὲ 50 φοίνικες, δὲν τὴ θεωροῦσε ὑπερβολικὴ⁵⁰. Τὰ ἔσοδά της μόλις καὶ θὰ ἐπαρκοῦσαν νὰ καλύψουν τὰ ἔξοδά της, στὰ ὁποία ἔπρεπε νὰ ὑπολογισθοῦν ἡ ἀμοιβὴ Γάλλου μεταφραστῆ, τῶν ἐγκατεστημένων σὲ διάφορες περιοχὲς ἀνταποκριτῶν, τῶν συνεργατῶν τῆς ἐφημερίδας, τοῦ γραμματέα ἢ καλλιγράφου καὶ τοῦ διανομέα. Τίς διορθώσεις θὰ τίς ἔκανε ὁ ἴδιος.

Αὐτὲς ἦταν συνοπτικὰ οἱ προτάσεις καὶ τὰ σχέδια τοῦ Φιλήμονος γιὰ τὴν ὀργάνωση ἀντεπιθέσεως κατὰ τοῦ «Ἀπόλλωνος». Καὶ πάλι ὅμως δὲν φαίνεται ὅτι δόθηκε ἀπάντηση στὸ αἴτημά του. Προφανῶς ὁ Καποδίστριας διατηροῦσε ἀκόμα τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ μποροῦσε ν' ἀνακτήσῃ μερίδα τῶν ἀντιπολιτευομένων ἢ (αἰσιόδοξος πιθανῶς ἀπὸ ἀνακριβεῖς πληροφορίες τῶν διοικητικῶν ὑπαλλήλων) νὰ διασπάσῃ καὶ νὰ παρασύρῃ μὲ τὸ μέρος τῆς κυβερνήσεως ἡγετικά στελέχη τῆς ἀντιπολιτεύσεως.

Ὁ Φιλήμων, ἀφοῦ γιὰ ἀρκετὲς μέρες περίμενε τὴν ἀπάντηση, ἀναγκάσθηκε μὲ νέα ἀναφορά του (21 Ἀπρ. 1831) στὸν Αὐγουστίνο νὰ ἐπαναλάβῃ πόσο θὰ ὠφελοῦσε ἡ ἀνασκευὴ τῶν ψευδολογιῶν τοῦ Πολυζωΐδη⁵¹. Καὶ μέχρις ἐνὸς σημείου εἶχε δίκιο, γιὰτὶ ἦταν τόσο καλὰ ὀργανωμένη ἢ ἀντιπολίτευση, ὥστε ἡ ἀντικαποδιστριακὴ εἰδησεογραφία, εἴτε ἀπὸ τίς στῆλες τοῦ «Ἀπόλλωνος» εἴτε τοῦ «*Courrier de Smyrne*»⁵² ἔφθανε, ἰδιαίτερα μὲ τὴ φροντίδα τῶν Χίων καὶ Συριανῶν μεγαλεμπόρων, στὰ εὐρωπαϊκὰ ἀστικά κέντρα καὶ διαμόρφωνε ἀνάλογα τὴν εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη⁵³.

51. Ἀ ρ χ. Κ α π., φ. 386, Ἰω. Φιλήμων / [Αὐγ. Καποδίστριαν], ἔγγρ. τῆς 21 Ἀπρ. 1831.

52. Ἡ γαλλόφωνη αὐτὴ ἐφημερίδα, ποὺ ἐξέδιδε ὁ Γάλλος ἔμπορος J. Blacque στὴ Σμύρνη, κατηγοροῦσε ἀπροκάλυπτα τὸν Καποδίστρια καὶ μὲ τίς ψευδολογίες τῶν ἀρθρογράφων της, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι ἦταν Ἕλληνες, διαφώτιζε τὴν εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη σχετικὰ μὲ τὸ «*τυραννικὸ*» καποδιστριακὸ καθεστῶς (Ν. Σ π η λ ι ἄ δ ο υ, ἔ. ἀ., τ. 4, ἔκδ. Κ. Διαμάντη, Ἀθῆναι 1970, σ. 197, 221.—C. M. Woodhouse, ἔ. ἀ., σ. 464, 470, 477).

53. Στὸ Παρίσι ἰδιαίτερα, γύρω ἀπὸ τὸν Κοραή, εἶχε σχηματισθῆ εὐρὺς κύκλος ἀντιπολιτευομένων. Ἀνάμεσά τους οἱ περισσότεροι ἦταν ἔμποροι ἀπὸ τὴν Χίο, τὴν Σύρο ἢ τὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως οἱ Ἄνδρ. Ζυγομαλᾶς, Θεμιστ. Μαυροκορδάτος. Αὐτοὶ ἔχοντας συχνὴ ἐπικοινωνία μὲ τὴν Ὑδρα καὶ τὴ Σύρο λάβαιναν πληροφορίες ἢ καὶ φύλλα τοῦ «Ἀπόλλωνος» καὶ τροφοδοτοῦσαν τίς γαλλικὲς ἀντιμοναρχικὲς ἐφημερίδες («*Constitutionnelle*» κλπ.) μὲ εἰδήσεις καὶ σχόλια σχετικὰ μὲ τὸ σφαιρισμὸ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν στὴν Ἑλλάδα. (Βλ. πρόχειρα Ἀ π. Β. Δ α σ κ α λ ἄ κ η, Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων, Ἀθῆναι 1965, σ. 555 κ.ἑ.). Μάλιστα ἀναφέρεται καὶ ἡ ἴδρυση ἐταιρείας στὸ Παρίσι ἀπὸ τὸν Νικ. Ὑψηλάντη τῆς ὁποίας στόχος ἦταν ἡ κατάλυση στὴν Ἑλλάδα τοῦ καποδιστριακοῦ καθεστώτος (Α. Παράδορο-Ιοσ-Βρέτος, ἔ. ἀ., τ. 2, σ. 174.—C. M. Woodhouse, ἔ. ἀ., σ. 477).

Ἡ διαδικασία ὅμως τῆς ἐνημερώσεως καὶ προσελκύσεως τοῦ κοινοῦ, σύμφωνα μὲ τις προτάσεις τοῦ Φιλήμονος, πολὺ λίγο συμβιβάζοταν μὲ τὸ χαρακτῆρα μιᾶς ἀδιάβλητης ἠθικᾶ πολιτικῆς ἀρχῆς. Προϋπέθετε τὴν ἄσκηση πίεσεως τῶν κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων, δηλαδὴ τῶν φορέων τῆς κεντρικῆς ἢ περιφερειακῆς διοικήσεως, πάνω στοὺς πολίτες, οἱ ὅποιοι θὰ ἐξαναγκάζονταν στὴν ἀγορὰ τῆς ἐφημερίδας. Προϋπέθετε τὴν παραπλάνηση τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ, τὸ ὁποῖο, μὲ τὸν ἐσκεμμένο καὶ σκόπιμο ἔλεγχο τῶν πράξεων κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων, θὰ παρασυρόταν στὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ «Εἰρηνικοῦ» σὰν ἀκομμάτιστης ἐφημερίδας. Προϋπέθετε ἀκόμα, τὸ χειρότερο, τὴ μίσθωση τῶν ὑπηρεσιῶν κατασκοπῶν, πράγμα ποὺ θὰ ἔδινε στὴν κυβέρνησις τὸ χαρακτῆρα ἀστυνομικοῦ κράτους.

Καὶ βέβαια παραμένει τὸ πρόβλημα, μήπως κι' αὐτὴ ἀκόμα ἢ «στρατηγικῆ» θὰ ἦταν «ἀδικαιωμένη», ἐὰν θὰ ἀπέτρεπε τὴν ἐξαφάνιση τοῦ Καποδίστρια, ἢ ὅποια ἀκολούθησε μετὰ ἀπὸ λίγους μῆνες, μ' ὅλες τὶς συνέπειές της. Ἄν θὰ ἦταν δηλαδὴ προτιμότερο νὰ ὑφίσταται ὁ λαὸς γιὰ ἓνα διάστημα κατευθυνόμενη φιλοκυβερνητικὴ «διαφώτιση» χάρις ἐνὸς ἀναμφισβήτητα οὐμανιστῆ ἡγέτη, ὁ ὁποῖος ὅμως θὰ κέρδιζε ἔτσι τὸν ἀπαραίτητο χρόνον γιὰ νὰ ἐκπαιδεύσῃ καὶ διαπλάσῃ σωστὰ τὴ νεώτερη γενιὰ μὲ τὰ σχολεῖα καὶ τὴν ἐν γένει πολιτικὴ διαπαιδαγώγησίν της, ὥστε τελικὰ νὰ διαμορφωθοῦν ἄτομα μὲ φωτισμένη καὶ ἀκέραιη πολιτικὴ συνείδηση, ἀπαλλαγμένα ἀπὸ πιέσεις ἰσχυρῶν καὶ ἱκανὰ νὰ κρίνουν καὶ νὰ διαφυλάξουν τοὺς πολιτειακοὺς θεσμοὺς τους. Ποιὸ θὰ ἦταν τὸ διάστημα τοῦτο; Ὅπως δὴποτε, ὅσο μπορεῖ νὰ κρίνῃ κανένας, μικρότερο ἀπὸ κεῖνο ποὺ ὁ Κοραῆς θεωροῦσε ἀπαραίτητο γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τῶν Ἑλλήνων, προϋπόθεση γιὰ τὴν πολιτικὴ τους ἀναγέννηση⁵⁴. Ἐπειτα ἡ διαδικασία τῆς πολιτικῆς ὀριμότητος θὰ γινόταν σὲ χώρα ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸν ξένον δυνάστη καὶ μὲ τὴν καθοδήγησιν ἀνδρα, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀνατραφεῖ μὲ τὶς ιδέες τοῦ Διαφωτισμοῦ⁵⁵.

Σχετικὰ μὲ τὴ δραστηριότητα τῶν ὁμογενῶν τοῦ Παρισιοῦ καὶ τῆς Μασσαλίας στὰ χρόνια αὐτὰ πολλὰς πληροφορίες περιλαμβάνει ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Ζακυνθινοῦ ἐμπόρου στὴ Μασσαλία Ἰω. Μάη, τὴν ὅποια καὶ θὰ δημοσιεύσω προσεχῶς.

54. Ὁ Κοραῆς ἔγραφε στὶς 4 Αὐγ. 1807 στὸν Ἄλ. Βασιλείου ὅτι χρειάζοταν σύντομη ἐκπαιδευτικὴ προσπάθεια 50 χρονῶν γιὰ ν' ἀποκτήσουν οἱ Ἕλληνες πολιτικὴ ὀριμότητα, ἢ ὅποια θὰ τοὺς ἐξασφάλιζε τὴν πολιτικὴ τους ἀποκατάστασις (Κ ο ρ α ῖ ς, Ἄπαντα..., τ. 2β, Ἀθῆναι 1965, σ. 602). Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὴν ἄποψη αὐτὴ συμμερίζονταν καὶ ἄλλοι σύγχρονοι τοῦ Κοραῆ, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἄλ. Μαυροκορδάτος (βλ. Ἄ π. Β. Δ α σ κ α λ ἄ κ η, Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς..., σ. 282, 523).

55. J. A. Ρ e t r o p o u l o s, ἔ.ἀ., σ. 108 κ. ἐ. Σκιαγράφηση τῆς προσωπικότητος τοῦ Καποδίστρια στὰ πρῶτα χρόνια τῆς σταδιοδρομίας του καὶ ιδιαί-

Ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Φιλήμονος δὲν ἔκαμψε τὴν ἠθικὴ ἀντίσταση τοῦ Καποδίστρια. Ὁ Κυβερνήτης δὲν δέχθηκε τίς — καλοπροαίρετες ἔστω — δημοσιογραφικὲς ὑπηρεσίες τοῦ «Εἰρηνικοῦ». Ἐβρισκε πὼς ἡ ἀποδοχὴ τους θὰ σήμαινε ἀπεμπόληση τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν του ποῦ τοῦ ἐπέβαλλαν νὰ περιμένη τὴ λαϊκὴ ἀναγνώριση καὶ τὴν ἱστορικὴ καταξίωση ποῦ θὰ καθόριζε τὸ οὐσιαστικὸ κι' ἀναμφισβήτητο ἔργο του κι' ὄχι ἡ «προπαγανδιστικὴ» καλλιέργεια ἀγαθῆς φήμης. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἀπάντησις ποῦ ἔδωσε στὸ Φιλήμονα καὶ ποῦ διέσωσε ὁ Ἄ. Παπαδόπουλος-Βρετὸς: «... Ἀκοῦστε, φίλε μου, ξέρετε ὅτι πάντοτε θεώρησα σὰν ἀνάξιο ἐνὸς ἀρχηγοῦ κυβερνήσεως νὰ καταδεχθῆ ν' ἀπαντήσῃ στὶς συκοφαντίες ποῦ ἐκτοξεύονται ἀπὸ ἐφημερίδες καὶ εἶχα τὴν εὐτυχία στὸ ἀπόγαιο τῆς ὑπουργικῆς μου δόξας ν' ἀνακοινώσω τὴ γνώμη μου στὸ σεβαστὸ εὐεργέτη μου τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρο, ἀνανακτισμένο ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα, τὰ ὁποῖα ὁ δημογωγικὸς τύπος τῆς Ἀγγλίας ἄρχισε νὰ διαδίδῃ ἐναντίον τῆς Ρωσίας. Θέλετε λοιπὸν τώρα ποῦ πρόκειται γὰρ τὸν ἐαυτό μου ν' ἀλλάξω ἀρχές; Μοῦ εἶναι ἀδύνατο. Ἄλλωστε, οὔτε ὁ φόβος ἀπὸ τίς μηχανορραφίες τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ συντροφίας ἢ ἀπὸ τὰ μακροσκελῆ ἄρθρα ἐφημερίδων τῆς Ἀγγλίας οὔτε τὰ δημοσιεύματα τοῦ *Courrier de Smyrne* καὶ τοῦ λαμπροῦ Ἀπόλλωνος τῆς Ὑδρας θὰ μὲ κάμουν νὰ παρεκκλίνω. Θὰ ποῦν, θὰ γράφουν ὅτι θέλουν, ἀλλὰ τελικὰ ἡ ἀλήθεια ἀποκαλύπτεται καὶ οἱ ἄνθρωποι κρίνονται σύμφωνα μὲ τίς πράξεις τους κι' ὄχι σύμφωνα μὲ ὅσα λένε καὶ γράφουν γι' αὐτὲς τίς ἴδιες τίς πράξεις... Ἐζῆσα μ' αὐτὲς τίς ἀρχές καὶ μοῦ εἶναι ἀδύνατο ν' ἀλλάξω. Θὰ κάμω αὐτὸ ποῦ ὀφείλω. Ἄς γίνῃ αὐτὸ ποῦ θὰ γίνῃ...»⁵⁶.

Ἔτσι ἡ δημοσιογραφικὴ δραστηριότητα τοῦ Φιλήμονος ἀναστάληκε γιὰ δυὸ ὀλόκληρα χρόνια⁵⁷. Στὸ μεταξὺ πρόσφερε τίς ὑπηρεσίες του σὰν διοικητικὸς ὑπάλληλος. Τὸν Ἰούν. 1831 ὑπηρετοῦσε σὰν γραμματέας τοῦ διοικητῆ Κορινθίας Ἀναγν. Κοντάκη καὶ μάλιστα γιὰ ἀρκετὸ διάστημα ἐκτελοῦσε χρέη ἀναπληρωτῆ-διοικητῆ⁵⁸. Στὴ διάρκεια τῆς ὑπηρεσίας του ἔδειξε πίστη στὴν κυβέρνησις. Ἐπιμελήθηκε τὴ σύνταξιν τῶν κειμένων μὲ τὰ ὁποῖα οἱ κάτοικοι τῆς Κορινθίας καὶ τῆς Λειβαδιάς ἐκδήλωναν τὴν

τερα στὴν ἐποχὴ ποῦ ὑπηρετοῦσε στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας (1814-1822), δίνει μὲ μεγάλη ἐπιτυχία ἡ P. Kennedy Grimsted (βλ. P. Kennedy Grimsted, Capodistrias and a «New Order» for Restoration Europe: The «Liberal Ideas» of a Russian Foreign Minister 1814 - 1822, «The Journal of Modern History», τ. 40 (1968), σ. 166 - 192).

56. A. Παπαδόπουλος - Βρετὸς, ἔ.ἀ., τ. 2, σ. 195 - 196.

57. Ἡ ἔκδοσις τῆς ἐφημερίδας «Ὁ Χρόνος» ἄρχισε ἀπὸ τὴν 1 Μαΐου 1833 καὶ συνεχίστηκε μέχρι τίς 14 Σεπτ. 1833.

58. ΕΒΕ Ἀρχ. Α ἀρ. 7925, Αὐγ. Καποδίστριας / Φιλήμονα, ἔγγρ. τῆς 28 Ἰουνίου 1831.

ἀφοσίωσή τους στὸν Κυβερνήτη ⁵⁹ καὶ ἔδειξε ζήλο γιὰ τὴ δίωξη τῶν ἀνταρτῶν τῆς ομάδας τοῦ Τσάμη Καρατάσου ⁶⁰. Γιὰ τὶς δραστηριότητές του αὐτὲς ἀπέσπασε τὴν ἰδιαίτερη φιλία τοῦ Αὐγουστίνου καί, γενικώτερα, τοῦ κύκλου τῶν συνεργατῶν τοῦ Καποδίστρια ⁶¹.

1 *

Π Ρ Ο Κ Η Ρ Υ Ξ Ι Σ

Σχέδιον

Ἡ Εἰρήνη, καρπὸς ἀνεκτίμητος ἑνὸς ἐνδόξου πολέμου, κύριον ἔχει παρὰ τ' ἄλλα ἀντικείμενον προσοχῆς τὴν συντήρησιν τῶν ὑπαρχόντων Ἐθνικῶν συμφερόντων καὶ τὴν πρόοδον τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ Κοινοῦ. Τὸ πρῶτον, καθὼς καὶ τὸ δεύτερον, σύνδετα ἐντελῶς ἀναμεταξύ των, κρέμονται οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν ἀγαθοποιὸν καὶ προβλεπτικὴν πολιτείαν τῶν κυβερνῶντων καὶ τὴν ἔτοιμον ἀφοσίωσιν καὶ συνδρομὴν τῶν Κυβερνωμένων. Ὅσον ἢ ἔλλειψις ἑνὸς μέρους ἔβλαψεν ἐπαισθητῶς τὰς πολιτείας εἰς περιστασιν ὁποιανδήποτε, τόσον ἢ ἀμοιβαία σύμπραξις μῆτε ποσῶς τὰς ἐκλόνισε, καὶ μᾶλλον τὰς ὕψωσε βαθμηδὸν εἰς κατάστασιν λαμπροτέραν. Ζωηρὰ παραδείγματα τοῦ λόγου μᾶς χορηγοῦσιν αἱ σελίδες τῶν νέων καὶ παλαιῶν χρονικῶν τοῦ κόσμου.

Εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ κυβερνῶντες δὲν ἠὲδοκίμησαν νὰ διαιωνίσωσιν εὐεργετικὴν τὴν πολιτείαν των, ὁπότεν ἠθέλησαν νὰ συμβουλευθῶσιν εἰς τὰ ἔξοχα χρέη των ἄλλο παρὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὰς κυρίας ὠφελείας τοῦ Ὅλου. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης βέβαιον, ὅτι μῆτε οἱ Κυβερνώμενοι ἐδικαιώθησάν ποτε ἔμπροσθεν τοῦ ἀδεκάστου κριτηρίου τῆς Ἱστορίας, ὁπότεν ἐπεβουλεύθησαν τὰ στοιχειωδέστερα συμφέροντά των διὰ τοῦ παραλογισμοῦ τῆς ἀσυμφωνίας των μ' ἐκείνους, εἰς τὴν ἰκανότητα τῶν ὁποίων ἐνεπιστεύθησαν αὐθόρμητοι τὰς ἡνίας τῆς Ἀνωτάτης Ἀρχῆς. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο καταδικάζει τοὺς πρῶτους ὡς ἰδιοτρόπους καὶ μᾶλλον ἀνικάνους νὰ διαπρέ-

59. Ε Β Ε Ἀρχ. Α ἀρ. 8021 καὶ ἀρ. 8027.

60. Ε Β Ε Ἀρχ. Α ἀρ. 7925.—Α ρ χ. Κ α π., φ. 314, Ἰω. Φιλίμων/Κυβερνήτην, ἔγγρ. 77 τῆς 13 Ἰουλ. 1831 καὶ «*ἰδιαίτερον*» τῆς 6 Ἰουλ. 1831.

61. Ε Β Ε Ἀρχ. Α ἀρ. 7925. Ἐνδεικτικὲς ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι οἱ σχέσεις του μὲ τὸ στενὸν συνεργάτη τοῦ Καποδίστρια Ἰω. Γενατᾶ, πού θὰ βοηθοῦσε στὴ συλλογὴ «*τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐκδοθέντων διαφόρων νόμων καὶ κανονισμῶν*» πού κατάρτιζε, ὅπως φαίνεται, ὁ Κερκυραῖος νομομαθῆς (Ε Β Ε Ἀρχ. Α ἀρ. 7926, Ἰω. Γενατᾶς / Φιλήμονα, ἔγγρ. τῆς 2 Ἰουλ. 1831).

* Ἀρχ. Καπ., φ. 386 f 4.

ψωσιν εἰς στάδιον πολιτικὸν διὰ τὴν ἔλλειψιν προτερηματικῶν χαρακτήρων· μήτε τοὺς δευτέρους ἀθῶναι ὡς οἰσθηλατομένους ἀπὸ τὰς ὀλεθρίους εἰσηγήσεις τῶν ταραξιῶν καὶ σπουδαρχιδῶν, ὅσοι ζητοῦσι τὰ ἔρμια τῶν σκοπῶν τῶν εἰς τὴν ἀνωμαλίαν, γέννημα τῆς ὁποίας αὐτοὶ οἱ ἴδιοι σπεύρουσιν ἐπιτηδεῖως δυσπιστίας μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ Λαοῦ.

Ἐποῖον δὲ μέσον ἠδύνατο νὰ διατηρῆ εἰς δεσμὸν σταθερᾶς ἀγάπης καὶ Ἄρχοντας καὶ Ἄρχομένους, νὰ μὴ συγχωρῆ οὐδὲ τὴν εἴσοδον τῆς φιλαρχικῆς μηχανορραφίας καὶ ἀποβαῖνον ὑπέρτερον καθενὸς μεσοτοίχου νὰ ζωογονῆ τὰ ἐλπιζόμενα ἀγαθὰ τῆς Εἰρήνης;

Τὰ ἔθνη, ὅσα διεγνώρισαν τὰ φυσικὰ καὶ πολιτικὰ τοῦ ἀνθρώπου δίκαια, ἅμα ἀπέφυγον τὴν περιπλοκὴν τῶν ἀπὸ τὰς τριβόλους τῆς μεταφυσικῆς πολιτικῆς, ἐθεράπευσαν καὶ τό, περὶ οὗ ὁ λόγος, δυστύχημα ἄξιον τόσης ἀποστροφῆς. Εἰσήγαγον τὴν Ἐλευθεροτυπίαν, τὴν μόνην προαγωγὸν τῆς κοινωνικῆς βελτιώσεως, καὶ μηδενίζουσιν ὅλον ἐν δι' αὐτῆς πᾶν, ὅτι δυσκολεύει τὴν ἀπαιτούμενην μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ Ἐθνους ἀδιάλυτον σύμπνοιαν. Δὲν ἐξετάζομεν ἤδη εἰς ὁποίαν περιέπεσε πολλακίς κατὰ χρησιν καὶ τὸ οὐράνιον τοῦτο μέσον. Ἡ Ἐλευθεροτυπία, ὡς ἄλλος ἥλιος μηχανικὸς τοῦ κόσμου, φωτίζει (ἡμερόνυκτα) ὅλην τὴν οἰκογένειαν καθενὸς Λαοῦ· τοὺς μὲν ἐνεργοὺς τῶν Νόμων βοηθεῖ, καθὸ ἀναποχωριστοὺς ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινον ἀδυναμίαν, προθέτουσα τὰ ἄξια τῆς κηδεμονίας τῶν ἀντικείμενα, καὶ εὐκολύνουσα, ὅσον ἀνήκει εἰς τὴν σφαιρὰν τῆς, τὸ φύσει πολυφρόντιστον τούτων· εἰς δὲ τὸν Λαὸν γίνεται ὁ πολιτικὸς κῆρυξ ἡ ὁ χειραγωγὸς τῶν ἀληθινῶν καθηκόντων του καὶ ὁ προμηθεὺς τῶν ἰδεῶν, ὅσαι δίδουσι τὸν χαρακτήρα τῆς ὑγιοῦς διαγωγῆς εἰς ἐλευθέραν Πολιτείαν.

Τὰ ἔθνη ταῦτα παρεδειγματίσθη ἡ Ἑλλάς εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Πολιτείας τῆς, καθιερώσασα μεταξὺ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν καὶ τὴν δημοσιότητα τοῦ Τύπου. Χάρις εἰς τὴν εὐεργετικὴν πρόνοιαν τῆς φιλανθρώπου περὶ τῶν Ἑλλήνων Συμμαχίας! Αὐτὴ ἐπέβαλε τέλος εἰς τοὺς μακροχρονίους πειρασμούς των, καὶ ἀνακαλέσασα τὴν Εἰρήνην, τὸ σπουδαιότερον ἀντικείμενον τῆς ἀξιοπρεπείας τῆς, ἐπιδασίλευσε δι' αὐτῆς ὅλα τὰ στοιχεῖα, ὅσα δύνανται νὰ ἐξαλείψωσιν ὅ,τι ἄφησε λείψανον κακοδαιμονίας ἢ πρὸ τῶν 1821 ἐμφωλεύουσα εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς Ἑλλάδος ἐξουσία. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα ἀσφαλίζοντα προηγουμένως, ὅσα ἀπήλαυσεν ἡ Ἑλλάς πολῦτιμα ἀγαθὰ διὰ τῶν αἱμάτων τῆς καὶ τῆς μεγαλοουργοῦ εὐμενείας τῶν Ὑψηλῶν συμμαχουσῶν Δυνάμεων, ὑπόσχονται κατὰ λόγον ὀρθὸν μέλλον εὐτυχέστερον, ὁπότεν ἐκτιμηθῆ ἡ ἀξία των καθ' ὅλας τὰς λεπτομερείας. Δὲν ἠμπορεῖ νὰ νομισθῆ μικρὸν ὅ,τι ἐπιφέρει ἀποτέλεσμα σημαντικοῦ δυστυχήματος.

Προθυμοποιούμενοι νὰ διαδειχθῶμεν χρήσιμοι ὡς πρὸς τὸ ὁποῖον προεθέσαμεν ὑποκείμενον τῆς μεταξὺ Κυβερνήσεως καὶ Λαοῦ ὁμονοίας καὶ

τῆς προερχομένης ἀπ' αὐτὴν εὐδαιμονίας ἐνὸς ἐκάστου· ἐκπληροῦντες εἰς ἓνα λόγον χρέος ἱερὸν πολίτου, αἰσθανομένου τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἐλπίδας μιᾶς εἰρηνικῆς καταστάσεως, ἐστοχάσθημεν νὰ ἐμφανισθῶμεν πρὸς τὸ κοινὸν Συντάκται μιᾶς ἡφμερίδος Ἱστορικῆς καὶ Πολιτικῆς, καὶ τὴν ἔφεσίν μας αὐτὴν ἀπεδέχθη μὲ πλήρη χαρὰν ἡ Α.Ε. προνοοῦσα ὠρίμως τὰ ἀληθῆ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ ἡφμερίς αὕτη φέρει τὸν τίτλον Ὁ ΕΙΡΗΝΙΚΟΣ ἀνάλογα μὲ τὸν προεκτεθέντα σκοπὸν μας. Διὰ τοῦ Ἱστορικοῦ μέρους θέλει διαγράψει συνοπτικὰ τὰ αἷτια ὅσα ἐγέννησαν τὴν παραλυσίαν καὶ πῶσιν τῶν πλέον ἰσχυρῶν Ἐθνῶν, ἢ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν ὑψηλότερον βαθμὸν τῆς σταθερᾶς δόξης τὰς ἄλλως φαινομένας ὀλιγαριθμούς καὶ ἀδυνάτους Κοινωνίας. Ἡ Ἱστορία, τὸ γλυκύτερον καὶ ἀναγκαιότερον μάθημα, ἐξετάζουσα σοβαρῶς τὸ παρελθόν, προμηθεύει ἀξιόχρεων ὁδηγίαν εἰς καθένα τοῦ νὰ συμβουλευῆται χωρὶς ἀπάτης τὸ ἐνεστὸς, καὶ νὰ προχωρῆ εἰς προβλέψεις τοῦ μέλλοντος ὄχι εὐκαταφρονητοῦς. Κύριον ὑποκείμενον τῆς Ἱστορίας θέλει εἶναι καὶ ἡ περιγραφὴ τῶν ἀπὸ τῶν 1821 Ἑλληνικῶν πραγμάτων, ὡς οἰκειοτέρων ἴσως εἰς τὴν πρόχειρον διάγνωσιν τῆς μεγάλης ταύτης ἰδέας. Τί σ υ μ φ έ ρ ε ι εἰς τὴν ἀναγεννημένην Ἑλλάδα, διὰ νὰ μὴν ὑποπέση εἰς τὴν ἀναρχίαν, τὴν ὁποίαν ὑπέφερε λυπηρῶς εἰς τόσους χρόνους.

Τὸ Πολιτικὸν μέρος δὲν περιορίζεται εἰς μόνας τὰς περιεργότερας ἐξωτερικὰς εἰδήσεις. Θέλει ἐνασχολεῖται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν Διοικητικῶν ἐργασιῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ διὰ τὰς ἐνδεχομένας παραδρομὰς τῶν ἐπιφορτισμένων δημόσια χρέη καὶ τοῦ Δικαστικοῦ κλάδου διὰ τὴν ἐξαρτωμένην ἀπὸ τοῦτον φυσικὴν καὶ πολιτικὴν ὑπαρξίν καθενὸς πολίτου.

Ἀπανθίζουσα ἡ Ἐφμερίς αὕτη τὸ χρήσιμον καὶ ἀπ' ἄλλας Ἑλληνικὰς Ἐφμερίδας, θέλει ἀναφέρει, ὡσάκις εὐκολύνεται, καὶ ἄλλας σημειώσεις Φιλολογικὰς, Γεωπονικὰς καὶ καθεξῆς.

Τοιαύτην ὑπόσχεται ὕλην πλουσίαν καὶ ὠφέλιμον Ὁ ΕΙΡΗΝΙΚΟΣ. Ἐχὼν πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν συντήρησιν τῆς ἐννόμου κοινῆς ἡσυχίας, θέλει ἀποφεύγει τὰς φλυαρίας, ἀντικειμένας εἰς τὸ ὕψος τῆς ἐπαγγελίας του. Μακρὰν τοῦ νὰ ὑποθερμαίνῃ ὅποιονδήποτε ὀλέθριον πνεῦμα, θέλει ἐνθαρρύνει τὰς κοινωφελεῖς ἐργασίας, χωρὶς νὰ ἐξευτελίξῃ τοὺς ἄλλους ὅσοι ἔτυχον ἔχοντες σφαλερὰς ἰδέας. Ἡ πειθὴ θέλει εἶναι τὸ ὄπλον του καὶ ταύτην ὑπαγορεύει ὁ Ὁρθὸς λόγος. Μῆτε τὸν Πανηγυριστὴν καυχᾶται, μῆτε τὸν Σάτυρον ἐπαγγέλλεται.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐλπίζει τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἀληθινῶν συμφερόντων τοῦ Ἐθνους, τὰ ὅποια καὶ εἰς τοὺς παλαιοὺς καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐζημίωσαν, καὶ πολλάκις συναπόλεσαν μὲ τὸν ἑαυτὸν των, αἱ φιλέριδες πόλεις.

Ἡ Ἐφμερίς αὕτη ἐκδίδεται εἰς φύλλον μέγα ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος κατὰ Πέμπτην ἡμέραν. Τιμᾶται ἐτησίως Φοίν. 50.

2*

Ἐκλαμπρότατε καὶ Σεβαστέ μοι

Κύριε Κόμη!

Γνωρίζω χρέος μου τὸ νὰ θέσω ὑπ' ὄψιν τῆς Ὑ. Ἐ. ἀνάπτυξιν τινα εἰς τὸ ἐγκλειόμενον σχέδιον τῆς προκηρύξεως.

Ὁλη ἡ ἔννοια τούτου ἀποβλέπει τὸν Ἀπόλλωνα. Διὰ νὰ ἐνδειχθῶσιν αἱ ἐκφράσεις καὶ τὸ πνεῦμα του στασιαστικὰ καὶ ταραχώδη πρὸς τὸ Ἔθνος καὶ περιπλέον πρὸς τὸν ἕξω κόσμον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κρέματα κατὰ μέγα μέρος ἢ συντήρησις τῆς Σ. Κυβερνήσεως, ἐστοχάσθην ἀρμόδιον τὸ ν' ἀντιταχθῆ ἡ ἐκδοθησομένη Ἐφημερίς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Εἰρηνικός». Εὐκόλα θέλει συλλογισθῆ καθεὶς, ὅτι ὁ μὲν Ἀπόλλων καταγίνεται νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἀνωμαλίαν, ὁ δὲ Εἰρηνικός ἐπιθυμεῖ τὴν εἰρηνικὴν στάσιν τῶν πραγμάτων.

Ἔργον θέλει ἔχει ὁ Εἰρηνικός τὸ νὰ κάμῃ γνωστὰς πρὸς ὄλους τὰς συστατικὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀπόλλωνος, διὰ νὰ τὸν ἀφανίσῃ εἰς τὴν κοινὴν ὑπόληψιν. Ἔργον παρόμοιον ἴσως δὲν ἤρμοζεν εἰς τὴν Γενικὴν Ἐφημερίδα, ἐνῶ γνωρίζεται κυβερνητικῇ. Κατὰ συνέπειαν θέλει κηρύξει ὁ Εἰρηνικός τὰς πλαστὰς δημοσιεύσεις τούτου, λαμβάνων καὶ ἐντεῦθεν αἰτίαν τοῦ νὰ συλλογισθῆ ἀποχρώντως περὶ τοῦ χαρακτῆρος ἐκείνων, ὅσοι τὸν συντρέχουν.

Αἰ πρὸς τὸν λαὸν συμβουλαὶ περὶ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς εὐπειθείας θέλουσιν ἔχει βάσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὴν ἐκ διαμέτρου ἐναντίαν διαφορὰν τῆς τωρινῆς μὲ τὴν προτέραν κατάστασίν του. Ὁ λαὸς ἐπιθυμεῖ φυσικὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ θέλει προσηλωθῆ στενότερα πρὸς τὴν Κυβέρνησίν του, ὅπου ταν ὁ Εἰρηνικός, εὐαγγελιζόμενος μεγαλυτέραν τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ μέλλοντος ἀπὸ τὸ εἰρηνικὸν πολίτευμα τούτου πρὸς τὰ καθεστῶτα, θέλει ἐξασθενήσῃ τοὺς ἐντὸς τῶν ἐπαρχιῶν ἐναντιόφρονας, ἀποκαθιστῶν μισητοὺς τοὺς τοιούτους διὰ τὰς ραδιουργίας των. Ἐὰν ἦτον ἤδη εἰς ἐνέργειαν ὁ Εἰρηνικός, ἤθελε δημοσιεύσει εὐθὺς τὸ ὀλέθριον πνεῦμα τῆς εἰς Παλαιὰς Πάτρας καὶ Ἀνατολικὸν μεταβάσεως τῶν δύο Μαυροκορδατιστῶν Κώστα Πότζαρη καὶ Τάτζη Μαγγίνα.

Πρόκειται ἡ χρειαὶ τῆς ἀνεξαιρέτου συνδρομῆς περὶ τοῦ Εἰρηνικοῦ ἀπ' ὄλους τοὺς ὑπαλλήλους τῆς καθέδρας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Πολλοὶ ἀπὸ τούτους δὲν δυσκολεῦνται νὰ συντρέξωσι καὶ εἰς περισσότερα φύλλα. Ὁ Ἀπόλλων ἔχει δεκαπλασίαν τῶν ὀνομάτων τὴν συνδρομῆν. Οἱ ἐναντιόφρονες θέλουσι προσπαθῆσαι τὸ ἔμποδον τῆς συνδρομῆς ἐκ μέρους τῶν πολιτῶν. Διὰ τὸν λόγον τούτον χρησιμεύει τὸ νὰ ἐπιμεληθῶσιν παντοῦ οἱ Ὑπάλληλοι δι' εὐφήμου τρόπου τὸν πληθυσμὸν τῆς συνδρομῆς τούτου, διὰ νὰ κατασταθῆ ἡ Ἐφημερίς μέσον ἐρμηνείας καὶ ἀντικείμενον εὐχαριστήσεως ὄλων τῶν κοινοτήτων. Εἰς τὸ πρῶτον φύλλον του ὁ Εἰρηνικός

* Ἀρχ. Καπ., φ. 386 f. 9.

ἢμπορεῖ νὰ κάμη Διακήρυξιν τινὰ περὶ ταύτης τῆς οὐσιώδους θέσεως.

Διὰ νὰ μὴ λάβη ἀφορμὴν ὁ ἔτοιμος εἰς τὴν κατηγορίαν Ἀπόλλων, ἐξευτελιζῶν τὴν ἀξίαν τῆς νέας Ἐφημερίδος, ἐσυλλογίσθη ἀναγκαῖον τὸ νὰ μὴν ἐκτανθῶ εἰς τὸ περὶ Κυβερνήσεως κεφάλαιον πρὸς τὸ παρόν. Κατὰ συνέχειαν τοῦ πνεύματος τούτου ἐτόλμησα νὰ προσθέσω τὴν περὶ τῶν Διοικητικῶν ἐργασιῶν καὶ τοῦ Δικαστικοῦ κλάδου περίοδον, διὰ νὰ πιστοποιηθῇ πολὺ πλεόν ἀνεξάρτητος ἢ Ἐφημερίς, καὶ διὰ τοῦ ἀμερολήπτου προσχήματός της νὰ βεβαιώσῃ πρὸς τὸ Κοινὸν καὶ πρὸς τὴν Εὐρώπην, ὅτι μῆτε διὰ τὸν Ἀπόλλωνα ἐσυστήθη καὶ θέλει ἔχει πάντοτε ὑποκείμενον τὴν φίλην τῶν θρόνων Εἰρήνην.

Ἄν ηὐτύχησα νὰ δώσω σημεῖα τινὰ τῆς ἐτοίμου καὶ πιστῆς ἐκδουλεύσεώς μου πρὸς τὴν Σ. Κυβέρνησιν, ἤθελον ἐνθαρρυνθῆ νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν ἐκ συγκαταθέσεως ἐνέργειαν τῶν ἀκολουθῶν μέτρων, ὡς συσταινόντων τὴν ἀναγκαίαν πρὸς τὸ φαινόμενον δεῖξιν τοῦ συνταγματικοῦ πνεύματος τῆς Ἐφημερίδος.

A. Τὴν εἴσοδον τοῦ Συντάκτου εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Γερουσίας κατὰ προσδιορισμένους καιροὺς. Τοῦτο ὑπαγορεύεται καὶ ἀπὸ τὸ Σύνταγμα καὶ θέλει δειχθῆ ἢ ἐξουσία πραγματοποιοῦσα ὁλοκλήρως τὸ περὶ ἐλευθεροτυπίας μέρος καὶ διὰ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Σ. Δημοσιευόμεναι μὲ σκέπην αἱ κοινωφελεῖς συζητήσεις τῆς Γερουσίας, θέλουσιν ἀποστομῶσει πολὺ τὸ ἀθυρόστομον τοῦ Ἀπόλλωνος.

B. Τὴν ἀδειαν τῶν Ὑπουργῶν Γραμματέων τῆς Κυβερνήσεως τοῦ νὰ δίδωσι πρὸς τὸν Συντάκτην ὕλην ἀξιωματικὴν, καθόσον ἢ κοινοποιήσις της ἤθελε συμφωνεῖ μὲ τὸ πνεῦμα τῆς Ἐξουσίας.

Γ. Τὴν ἀδειαν τῆς τακτικῆς ἀνταποκρίσεως τοῦ Συντάκτου μὲ τὰ διάφορα μέρη διὰ τῶν ὑπαλλήλων ἢ καὶ ἄλλων φρονίμων καὶ πιστῶν πολιτῶν. Ὀλιγότερον ἀναγκαῖον δὲν εἶναι τὸ νὰ ἐπεφορτίζοντο καὶ μερικοὶ διὰ μισθοῦ τὴν ἀνίχνευσιν τῶν ἰδιαιτέρων ἐργασιῶν τῆς ἀντικυβερνητικῆς μοίρας, διὰ νὰ προλαμβάνωνται δημοσιευόμεναι διὰ τοῦ Εἰρηνικοῦ μὲ τὰς ἀνηκούσας παρατηρήσεις.

Πρὸς ὅλα ταῦτα ἐχρησίμευε, στοχάζομαι, πολὺ ἡ ἀδιαφορία τῆς Κυβερνήσεως εἰς μερικὰς τῆς Ἐφημερίδος παρατηρήσεις περὶ τῶν ἐργασιῶν τῶν ὑπαλλήλων κτλ. Διὰ νὰ ἐξαλείψῃ ἕν μεγαλύτερον κακὸν δὲν ἦτον ἀνάρμοστος ἢ ἐνδοσις εἰς ἕν σμίκριστον.

Ἡ προσδιοριζομένη τιμὴ τῶν φοινίκων 50 δὲν εἶναι πολλή. Τὸ φύλλον θέλει εἶναι μέγα, καὶ ὡς τοιοῦτον μόλις θέλει προφθάνεται ἢ ἔκδοσις τοῦ ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος. Παρὰ τὸν Γάλλον μεταφραστὴν θέλουσι πληρώνονται οἱ ἀνταποκριταὶ τῶν διαφόρων μερῶν, καὶ πολλὰκις ὅσοι ἤθελον δίδει Διατριβὰς κτλ. Ἡ Ἐφημερίς ἀκόμη θέλει ἔχει ἕνα Γραμματέα ἢ Καλλιγράφου καὶ ἕνα διανομέα. Ἡ διόρθωσις της μένει εἰς βάρος μου, ἂν καὶ θέλω ὑποφέρει πολὺ συντάττων εἰς τὸ ἐλληνικὸν διαφόρους ὕλας.